

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Jana Dvoutá

Archeologie – Historie

Prezenční studium

**Tvrziště v Dobroticích (okr. Kroměříž) v obrazu archeologických
nálezů**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Karel Nováček, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím odborné literatury.

V Olomouci dne 12. 8. 2022

.....

Jana Dvouletá

Poděkování

Tímto prostřednictvím bych velmi ráda poděkovala svému vedoucímu doc. Mgr. Karlu Nováčkovi, Ph.D. za trpělivost, ochotu a cenné rady. Rovněž patří mé poděkování také kurátorům archeologických sbírek za poskytnutí materiálu potřebného pro zpracování této práce, Mgr. Renée Rudolfové z Městského muzea a galerie v Holešově a PhDr. Lukáši Hlubkovi z Vlastivědného muzea v Olomouci. Velké díky patří i mé rodině a přátelům, kteří mě při psaní práce podporovali.

Obsah

Úvod.....	6
1 Vymezení regionu a přírodní podmínky	8
1.1 Geomorfologie, geologie, prostředí a složení půd v lokalitě Dobrotice	8
1.2 Hydrologie	9
1.3 Klimatické poměry.....	9
2 Obecná charakteristika tvrzí.....	10
2.1 Pojem tvrz	10
2.2 Tvrze vs. hrady.....	12
3 Nálezový fond středověkých tvrzí	14
3. 1 Středověká keramika.....	15
3.1.1 Chronologie keramiky	16
3.2 Kovové nálezy.....	22
3.2.1 Stavební kování.....	22
3.2.2 Zemědělské nástroje.....	23
3.2.3 Řemeslnické nástroje	24
3.3.4 Militária.....	24
3.2.5 Jezdecká výbava a zbraně	25
4 Tvrziště Dobrotice v proměnách času.....	26
4.1 Osídlení lokality před zbudováním tvrze	26
4.2 Historie tvrze.....	26
4.3 Původní podoba tvrziště.....	27
4.4. Současná podoba tvrziště	29
5 Dosavadní badatelská činnost	30
5.1 Uložení nálezů z tvrziště Dobrotice	31

6 Analýza a vyhodnocení nálezového fondu tvrziště.....	33
6.1 Keramické nálezy.....	33
6.2 Kovové nálezy.....	40
6.3 Archeobotanický materiál.....	43
6.4 Ostatní nálezy.....	43
Závěr	45
Použité zdroje.....	49
Nálezové zprávy.....	49
Odborná literatura	49
Internetové zdroje	51
Přílohy.....	52

Úvod

Bakalářská práce s názvem *Tvrziště v Dobroticích (okr. Kroměříž) v obrazu archeologických nálezů* je zaměřena na zmapování situace kolem zaniklého tvrziště na Holešovsku. Cílem této bakalářské práce je dokumentace, analýza a interpretace nálezového fondu pocházejícího z amatérských výzkumů tvrziště v Dobroticích a uloženého v Městském muzeu a galerii v Holešově. Práce výběrově vyhodnotí všechny kategorie nalezených artefaktů, pokusí se o jejich časové zařazení a o interpretaci na základě publikovaných analogií. V rámci interpretace budou nálezy zasazeny do kontextu stavebního prostředí, funkce a každodenního života středověké tvrze.

První kapitola je zaměřena na vymezení námi sledovaného regionu z pohledu geomorfologie, geografie, klimatických podmínek, složení půd a celkového komplexního profilu krajiny a prostředí lokality. Jedná o důležité faktory, které vždy významně ovlivňovaly výběr lokality pro výstavbu jakýchkoliv lidských sídel. Jinak tomu nebylo ani v období středověku a přírodní podmínky, půda a výhodná strategická pozice hrála důležitou roli při budování středověkých sídel, jejichž majitel musel dbát nejen na tyto jevy a skutečnosti, ale i na možnost lidského zásahu do nich, aby mu přinesly užitek. Zároveň bylo vždy nutno řešit bezpečnostní otázku a dostatek zásob a potravin v případě vojenského konfliktu.

Ve druhé kapitole práce je proveden základní rozbor vzniku a typologie tvrzí, jakožto středověkých opevněných sídel, které měly značný význam pro vývoj středověké společnosti. Rovněž je provedeno základní srovnání tvrzí a hradů, které byly sídlem šlechty vyšší, respektive i státní moci, představované panovníkem země. V kapitole je rovněž proveden rozbor jednotlivých nálezů, které se nejčastěji nacházejí na tvrzích a tvrzištích, jako jsou zemědělské a řemeslné nástroje, zbraně, jezdecké potřeby a další nástroje, které využívali obyvatelé středověké tvrze.

Třetí kapitola je zaměřena na rozbor keramiky a keramických nálezů na tvrzištích jakožto stěžejních artefaktů, které bývají na tvrzištích nejčastěji

nalézány. Proveden je základní rozbor a dělení keramických nálezů, jejich původ, výroba a účel, kterému sloužily. Nastíněn je chronologický a typologický vývoj středověké keramiky se zaměřením na období 13. a 14. století, což koresponduje s tematickým zaměřením bakalářské práce.

Čtvrtá kapitola se zabývá konkrétním vývojem osídlení středověké tvrze Dobrotice se zaměřením na konkrétní nálezy, které byly při výzkumech na této lokalitě získány. Analýza těchto nálezů byla provedena ve spolupráci s muzeem v Holešově. Na základě získaných poznatků budou následně provedeny závěry a komparace získaných poznatků s teorií.

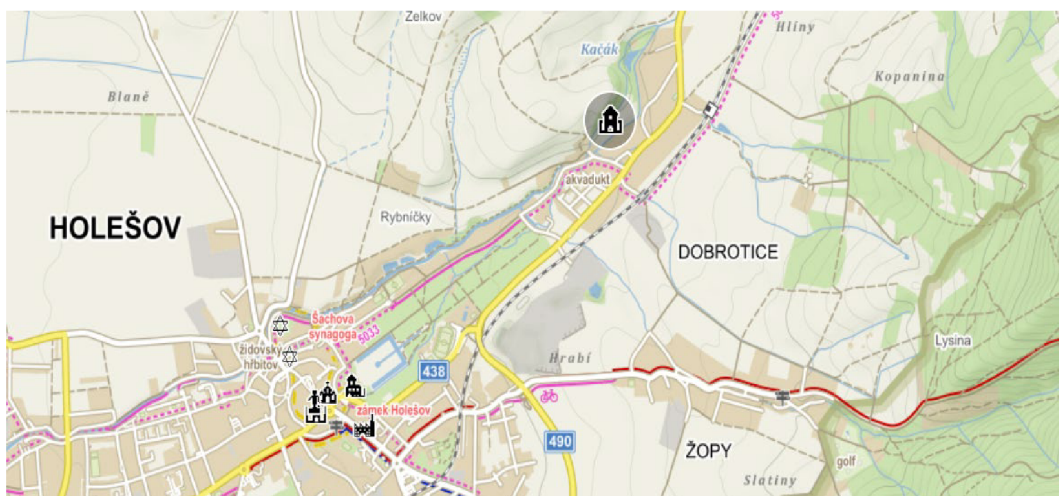
V páté kapitole bude shrnuta dosavadní badatelská činnost na lokalitě Dobrotice-Hrádek včetně objasnění metodologických postupů, podle nichž bylo při odkryvu postupováno. Hlavním pramenem pro načerpání poznatků o historii bádání na tvrzišti bude nálezová zpráva z proběhlého výzkumu.

Šestá kapitola je už výhradně praktickou a snaží se představit vyhodnocení nálezového fondu z tvrziště, jak jejich analýzu, tak se pokouší i o rámcovou interpretaci na základě zjištěných poznatků. Dílčí podkapitoly jsou věnovány jednotlivým skupinám artefaktů, které zde byly nalezeny.

Práce vychází z písemných pramenů vážících se k historii vzniku tvrze a jejího fungování, nálezových zpráv pořízených při a dalších interních dokumentů muzea. Důležitým zdrojem pro analýzu materiálu je samotný archeologický materiál, který byl získán jednak prostřednictvím povrchových sběrů, ale i samotným archeologickým výzkumem, který proběhl v 60. letech.

1 Vymezení regionu a přírodní podmínky

Pozůstatky zaniklé středověké tvrze se nacházejí asi 200 metrů severozápadně od Dobrotic, od roku 1976 jedné z městských částí Holešova v okrese Kroměříž (Historický lexikon obcí České republiky 2015). Do dnešní doby se zachovala viditelně pouze nepatrná část tvrziště v polní trati Hradisko, v lokalitě, která je označována také jako Dobrotice-Hrádek. V terénu jsou patrné dvojité valy a pozůstatky samotného jádra tvrze. První val se nachází na svahu směrem k obci Dobrotice a je velmi mělký a má šířku zhruba 3 metry. Je poměrně dobře viditelný. Druhý val je co do mocnosti hlubší a rovněž oproti prvnímu valu více vyvýšený, a to až o 3 metry a má šířku zhruba 8 metrů. Vlastní pozůstatky tvrziště jsou zhruba o 3 metry vyvýšené oproti druhému příkopu. Pozůstatky stavební činnosti jsou již jen velmi nepatrné a prakticky ukryté v terénních změnách. Celé tvrziště je velmi zarostlé trávou a zaneseno sutí. Na tvrzišti se nachází rovněž značné množství škváry (Nekuda – Unger 1981, 108).

Obr. 1: Mapa výskytu tvrziště Dobrotice (zdroj: mapy.cz)

1.1 Geomorfologie, geologie, prostředí a složení půd v lokalitě Dobrotice

Z pohledu geomorfologického členění se tvrziště v Dobroticích nachází v provincii Západní Karpaty, konkrétně jde o oblast Vnějších Západních Karpat, v nadmořské výšce 270 m. n. m. Území se nachází na rozhraní dvou geomorfologických oblastí. Na severovýchodě je ohraničena horským pásmem

Hostýnských vrchů a Vizovické vrchoviny. Na západě je pak úrodná nížinná oblast, kterou představuje Hornomoravský a Dolnomoravský úval. V rámci regionu se jedná o část Zlínské vrchoviny. Jde o poměrně členitou pahorkatinu s asymetrickými údolími. Celé území je řazeno do komplexu Moravskoslezských Karpat (Demek – Mackovčín 2006, 491–492).

Podloží Račanské jednotky magurského příkrovu většinou obsahuje vrstvy flyše. Typicky se vyskytují vápnité jílovce a glaukonitické pískovce, což jsou písčitohlinité až hlinitopísčité sedimenty kvartérního stáří. Výskyt hnědozemě značí velmi úrodné půdy, které jsou vhodné pro zemědělství. Lesní porosty byly v tehdejší době převážně listnaté lesy zastoupené nejvíce duby a habry (Jandák – Prax – Pokorný 2001, 103–104).

1.2 Hydrologie

Lokalita Dobrotice se nachází v oblasti středního Pomoraví, v povodí řeky Dřevnice, v mikroregionu Podřevnicko. Nejčastěji jsou zde zastoupeny půdní typy ve formě hnědozemě na spraši nebo sprašových hlínách. Kvalita půd na Zlínsku je značně ovlivněna větrnou a vodní erozí. Přehled zastoupení jednotlivých půdních typů v oblasti bývalého okresu Zlín. Z úrodných půdních typů jsou v dané oblasti nejčastěji zastoupeny hnědozemě na spraši či na sprašových hlínách, a to především ve vyšších polohách (Mackovčín – Jatiová 2002, 43).

1.3 Klimatické poměry

Lokalita je díky svým klimatickým podmínkám vhodná pro zemědělskou produkci. Jedná se o rozhraní dvou odlišných klimatických pásem. Chladnější horské karpatské klima a teplejší nížinné klima panonské oblasti. Samozřejmě současné klimatické podmínky se odlišují od klimatických podmínek středověku. Nicméně zemědělství bylo i v dřívější době klíčovým aspektem, který měl významný vliv na usídlování obyvatel (Mackovčín – Jatiová 2002, 209).

2 Obecná charakteristika tvrzí

V této kapitole budou představeny tvrže z pohledu staveb, vybavenosti a funkcí, které plnily ve středověku jakožto opevněné sídlo šlechty. S rozvojem feudalismu docházelo k upevnění moci šlechty, a to jak nižší šlechty, tak šlechty vyšší. Počátky feudalismu můžeme řadit do velkomoravského období. Nižší šlechta byla poměrně početná. Její původ je značně nejasný. Příslušníci nižší šlechty se formovali jak z knížecích družiníků, tak i z příslušníků nesvobodné ministeriality. Povinností nižší šlechty byla vojenská služba vůči panovníkovi. Označení nižšího šlechtice bylo „miles“. Odměnou za službu bylo přidělení majetku nejčastěji ve formě pozemků. Panoši byly velmi často ve službách vyšší šlechty, což vyplývá z písemných pramenů dochovaných z období 14. a 15. století (Nekuda – Unger 1981, 37).

2.1 Pojem tvrz

Pod pojmem tvrz se ukrývá středověké sídlo, vyskytující se zpravidla při vesnicích, občas i poblíž měst. Počátky feudálních sídel lze datovat již do 9. století. Dle archeologických výzkumů je možné od sebe odlišit sídla panovníka a sídla velmožů. Tato sídla již byla chráněna opevněním a tvořila významné body v rámci sídelní struktury (Nekuda – Unger 1981, 31). Tvrže měly menší velikost, nicméně i tak sloužily jako významné opevněné sídlo středověkého pána. Jakožto panské sídlo byla tvrz symbolem určité moci feudálního pána. Tvrže byly primárně určeny k obývání, ale zároveň poskytovaly záruku větší bezpečnosti díky přilehlé fortifikaci. Jelikož na tvrzi sídlil feudální pán, byla tvrz rovněž symbolem moci a nadvlády na poddanými obyvateli vesnic. Významná byla i funkce správní a reprezentativní, jelikož především zde feudál přijímal návštěvy a významné hosty. V neposlední řadě byl význam tvrzí hospodářský, jelikož zde bylo možno uchovávat majetek, cennosti, potraviny. Rovněž církevní funkce plnila ve středověku významnou roli (Hejna 1961, 21–29). Zabezpečení tvrže bylo velmi často řešeno příkopem, který byl zpravidla naplněn vodou. Přes příkop vedl dřevěný most, který se v případě ohrožení tvrže dal odstranit. Takto násilně přepadení a vypálení tvrzí mělo často za následek jejich úplné zničení a život na

tvrzi již nebyl nikdy obnoven a místo pustlo. Vyžít pouze z peněžní renty nebylo pro nižší šlechtu možné, proto rovněž aktivně hospodařila. Hospodářství bylo nejčastěji formou dvorů, které měly rozlohu zpravidla dva lány (Nekuda – Unger 1981, 38–39).

Tvrze zpravidla budovala nižší šlechta, která nedisponovala takovým bohatstvím a vlivem, nicméně určité prestižní společenské postavení (hlavně místní) měla a patřila jí část půdy s poddaným obyvatelstvem. Později se tvrze a další panská sídla začala rozmáhat i mezi jinými společenskými vrstvami obyvatel, kteří měli větší finanční prostředky. Důležitým znakem budování tvrzí byla skutečnost, že šlechta disponovala nejen majetkem, ale především půdou. Půdu bylo potřeba obdělávat, ale zároveň chránit rodinu šlechtice, jeho majetek i majetky poddaných. Tvrze měly různý vzhled a jejich honosnost a kontrast s okolními budovami a usedlostmi souvisela na výši bohatství šlechtice, a také na místních přírodních podmínkách a geologickém podloží místa, kde se tvrz nacházela (Žemlička 2007, 204–206).

Z výše uvedeného vyplývá, že příčinou definitivního zániku tvrze nebyly toliko váleční události, ale rovněž i hospodářské změny, které na život v tvrzi měly negativní dopad. Z dochovaných písemných pramenů vyplývá tehdejší postavení nižší šlechty, a to jak z pohledu hospodářského, politického a celkového postavení ve středověké společnosti. Nižší šlechta se začala formovat v době raného feudalismu. Její opevněná sídla jsou zaznamenána již v písemných pramenech ze 13. století (Nekuda – Unger 1981, 43–45).

Technologicky nebyly tvrze příliš náročné. Nejčastěji byl pro stavbu použit kámen a dřevo spolu s hlinou. Typologicky je známo několik stavebních podob tvrzí. Velmi často měly tvrze půdorys ve tvaru obdélníku s hranolovými věžemi, které byly určeny k obývání. Tyto tvrze byly tzv. palácového typu. Dalším typem tvrzí byly stavby s obvodovou zástavbou. Jako obranné prvky sloužily bašty a věže válcového tvaru. Bohužel z většiny tvrzí se dochovaly jen zmínky v historických pramenech nebo velmi špatném stavu, který značně zkresluje původní tvar a charakteristické prvky tvrzí (Chotěbor 1982, 357–360).

Obranný systém tvrzí mohl mít celou řadu podob, s ohledem na místní podmínky a potřeby tvrze, v zásadě je ale možné definovat tři základní. Nejméně odolné byly varianty vyplétaného plotu, který poskytoval základní bezpečnostní prvek. Větší odolnost představovala hradba ze zahrocených prken, která byly přibita těsně vedle sebe a poskytovala pro případné nepřátele větší překážku. Nejlepším z obranných mechanismů byla palisáda, která představovala zahrocené kůly položené těsně vedle sebe. Poskytovala nejen větší ochranu, ale z druhé strany možnost obránců tvrze odvracet útoky nepřátel a možnost střelby z luků či kuší na nepřitele (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 38). Příkop představoval základní fortifikaci tvrze, který byl zpravidla vyhlouben okolo celé pevnosti. Využívalo se povahy terénu a složení půdy. Příkopy byly různě hluboké, velmi často byly napuštěny vodou, což byl další obranný prvek. Půda získaná při výkopu byla použita na budování valu. Do tvrze byl vstup skrze brány, které u lepších tvrzí byly věžovitěho tvaru, a tudíž odolnější proti nepřátelským útokům. Tyto věžovité brány se často otevíraly dovnitř. Do hradebního věnce pak byly umístěny další obranné věže (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 33–38). Nutnost obranných zařízení byla dána také tím, že tvrze velmi často vznikaly v prostředí, které neposkytovalo příliš přirozených možností o jejich obraně. Proto byly tvrze obklopeny příkopy, měly obvodová opevnění či hradby (Kupka a kol. 2022, 61).

Příslušníci nižší šlechty patřily mezi důležitou hospodářskou i politickou sílu. V průběhu 15. století však mnoho sídel nižší šlechty padlo a bylo zničeno vlivem husitských válek. Na chudší nižší šlechtu pak tvrdě dopadly sociální krize, které byly vyvolány válečnými útrapami. Velmi často docházelo k přepadávání a vylupování tvrzí mezi příslušníky nižší šlechty, která si vzájemně konkurovala či mezi nimi panovala rivalita. Tvrze při přepadení byly velmi často vypáleny a zpusťošeny (Nekuda – Unger 1981, s. 41–42).

2.2 Tvrze vs. hrady

Spolu s tvrzemi vznikaly ve středověku na území českých zemí i jinde v Evropě opevněné kamenné stavby, které jsou známé pod označením hrady. V českých zemích začal jejich hlavní rozvoj od první poloviny 13. století. Hrady byly významnou stavbou, která poskytovala obydlí šlechtě, jeho družině i

poddaným. Velký význam plnily hrady v pohledu obranné a politické moci svého majitele nebo panovníka země. Byly rovněž centrem obchodu a rozvíjeli ekonomiku panství. Nedílnou součástí každého hradu byla různě silná posádka, která měla za úkol jak jeho obranu, tak rovněž sloužila panovníkovi při vojenských výpravách. Hrady byly zpravidla stavěny na hůře přístupných místech skal a kopců. Jejich dobytí nemělo být snadné, a naopak uvnitř hradu mělo být možno přežít dlouhé měsíce, než dorazila pomoc zvenčí. Tyto faktory pomáhaly rovněž formovat i společenské postavení obyvatel hradu a vnějších příchozích (Durdík – Bolina 2001, 75–76).

Ve srovnání s hrady bývaly tvrze zpravidla menších rozměrů a jejich opevnění nebylo tolik kvalitní, aby odolalo například dlouhodobému obléhání. Některé tvrze byly rovněž kamenné, stejně jako hrady, ale častěji bývaly tvrze spíše postaveny ze dřeva, což rovněž snižovalo jak jejich obranyschopnost, tak podléhání přírodním živlům. Některé tvrze byly ovšem vystavěny velmi kvalitně a jejich rozloha, opevnění a struktura byla podobná menším hradům. Tvrze měly proti hradům blízký vztah k sousedním usedlostem. Hrady spíše byly formou centrálního mocenského postavení panovníka a rozdělení jeho sil v rámci správy a obrany země. Význam tvrzí a hradů začal s koncem 15. století postupně upadat. Vojenské posádky se soustředily spíše v kasárnách a pevnostech měst, zatímco sídla šlechty se postupně přesouvala do komfortnějších staveb nového druhu, které vešly do povědomí jako zámky (Durdík 1999, 35–43).

Význam tvrzí a jejich rozmach byl nejvýznamnější mezi lety 1350–1420, tedy za vlády Karla IV a první poloviny vlády jeho syna Václava IV. Tvrze přibývaly hojně a velmi často nejen jako opevnění primárně sloužící k obraně, ale také jako reprezentativní sídlo, které nabízelo i komfortnější bydlení a vyznačovalo se různorodostí a pestrostí stavby. S nástupem husitských válek se rozmach tvrzí zastavuje. Válečné roky s sebou přináší rovněž útoky a vypalování sídel šlechty, tedy i úpadek tvrzí (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 57).

3 Nálezový fond středověkých tvrzí

Areály středověkých tvrzí obvykle skýtají pestrý archeologický materiál. Z hlediska materiálu a užití předmětů je lze rozčlenit do několika hlavních skupin. První, nejhojněji zastoupenou, bývá široká škála keramických nálezů, zejména keramika kuchyňská, která byla součástí vybavení domácností. Další skupinou v rámci keramiky je pak keramika stavební, kam patří například cihly, prejzy nebo kupříkladu dlaždice. Technická keramika v podobě tyglíků nebo přeslenů je dokladem podomácké nebo řemeslné výroby. Zvláštní skupiny pak tvoří keramika kamnářská nebo předměty výtvarné povahy. Keramické nálezy představují největší část veškerých nálezů z tvrziště a zároveň je na nich možné dobře pozorovat chronologické změny. Z tohoto důvodu bude v rámci této kapitoly zahrnuta i podkapitola věnující se chronologickému vývoji keramiky námi sledovaného období.

Další významnou skupinou nalézáných předmětů jsou artefakty zhotovené z kovu, nejčastěji ze železa, které bylo nejlépe dostupné. V rámci kovových artefaktů bývají vyčleňovány zvláště pracovní nástroje zemědělské a řemeslnické či kupříkladu součásti stavebního kování. Součástí kovových artefaktů jsou různé druhy zbraní, zbroje a výstroje pro jezdce, které bývají nejčastěji přítomny v okruhu vyšších společenských vrstev. Specifickou skupinou kovových nálezů jsou pak například mince, šperky anebo nejrůznější součásti oděvu z kovu či předměty související s duchovním světem.

V rámci této práce bude věnován prostor běžným nálezům středověkých tvrzí se zvláštním důrazem na předměty, které tvoří páteř středověkých nálezů na lokalitě námi sledované tvrze. Kapitola bude předkládat teoretická východiska, na základě kterých bude dál materiál z tvrziště v Dobroticích posuzován a vyhodnocován. Klíčovými oblastmi bude charakteristika středověké keramiky včetně její chronologie důležité pro časové zařazení nalezených artefaktů, a dále kapitola, která představí základní kovové nálezy, jež byly v Dobroticích rovněž nalezeny.

3. 1 Středověká keramika

Keramika náleží k nejběžnějším předmětům, které bývají při archeologických nálezech nalézány, a jinak tomu není ani v případě výzkumů středověkých lokalit. Nálezy většího počtu těchto keramických artefaktů a jejich zlomků jsou tak velmi cenným materiálem, který významně přispívá k vytvoření uceleného pohledu na život v lidmi osídlených areálech včetně středověkých tvrzí

Mezi keramickými nálezy jsou nejčastěji zastoupeny zlomky hliněných nádob, dále pak větší zlomky, které obsahují i keramické fragmenty. Mezi další skulinu keramických nálezů patří větší střepy nádob, jejich dna a další části. K výrobě keramických nádob se nejčastěji používal ručně poháněný hrnčířský kruh, který měl pomalou rotaci. Jednotlivé díly keramiky měly válečkovitý tvar. Hrnčíř je při výrobě k sobě spojoval a následně dotáčel na hrnčířském kruhu. Jelikož byly k výrobě nádoby použity jednotlivé kusy hlíny, a ne jeden kus, jsou na těchto nádobách velmi často znatelné stopy po lepení jednotlivých dílů k sobě. Výroba keramiky na ručně poháněném hrnčířském kruhu nebyla tolik efektivní (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 65).

Efektivita výroby a kvalita keramických výrobků se zlepšila v první polovině 14. století, kdy se do popředí postupně začal dostávat rychle rotující hrnčířský kruh. Ovšem jeho nástup neznamenal ihned nahrazení původního ručně poháněného hrnčířského kruhu, který patřil ještě několik stolenní k základnímu vybavení hrnčířů. Výhodou rychle rotujícího hrnčířského kruhu byla možnost použít k výrobě nádoby pouze jeden kus hlíny. Tyto nádoby tak nenesou stopy po lepení, ale mají hladký tvar. Výroba tak byla efektivnější. Viditelným rozdílem takto vyrobené keramiky jsou stopy po odříznutí nádoby na jejím dně, protože takto vyrobená nádoba se musela následně odříznout od hrnčířského kruhu. Jakmile hrnčíř takto nádobu na kruhu vyrobil, nechal je řádně vysušit a následovala poslední důležitá fáze, která spočívala ve vypálení nádob v hrnčířské peci (Nekuda – Reichertová 1968, 33–39).

Vypalování středověké keramiky bylo technologicky poměrně náročné. Prvně bylo nutné vypalovaný kus keramiky zahřát. Jakmile bylo dosaženo teploty

nutné pro vypálení keramiky, došlo následně k ochlazení vypalované nádoby. Ochlazování muselo probíhat postupně, aby nedošlo k poškození kusu. Správně vypálený kus keramiky měl požadovanou kvalitu a vlastnosti, které umožňovaly správné využití nádob ke svým účelům. Naopak, pokud hrnčič nádobu správně nevypálil či nebylo postupné ochlazování nádoby, docházelo k poškození nádoby, případně byla snížena její odolnost a funkčnost. Rovněž i vzhled špatně vypálené keramiky byl jiný než u keramiky vypálené správně. Kvalitní a nekvalitní kusy keramiky se pak projeví i cenou, kterou si mohl hrnčič za své výrobky nárokovat (Gregerová a kol. 2010, 30–31).

Mezi technickou keramikou můžeme řadit kahany miskovitého tvaru, které byly vyráběny z pálené hlíny. Do kahanu byl nalit olej a vložen knot a sloužily k osvětlení interiérů tvrze. Další technickou keramikou pak byly drobné přesleny a drobná keramická závaží. Nálezy keramických kachlů pak ukazují na velmi významné technické vybavení, kterým byla kachlová kamna, jenž měla velmi důležitý význam pro chod tvrze. Některé dochované keramické kachle měly i velmi zdařilé výtvarné provedení a neplnily jen užitnou funkci, ale i funkci estetickou (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 65).

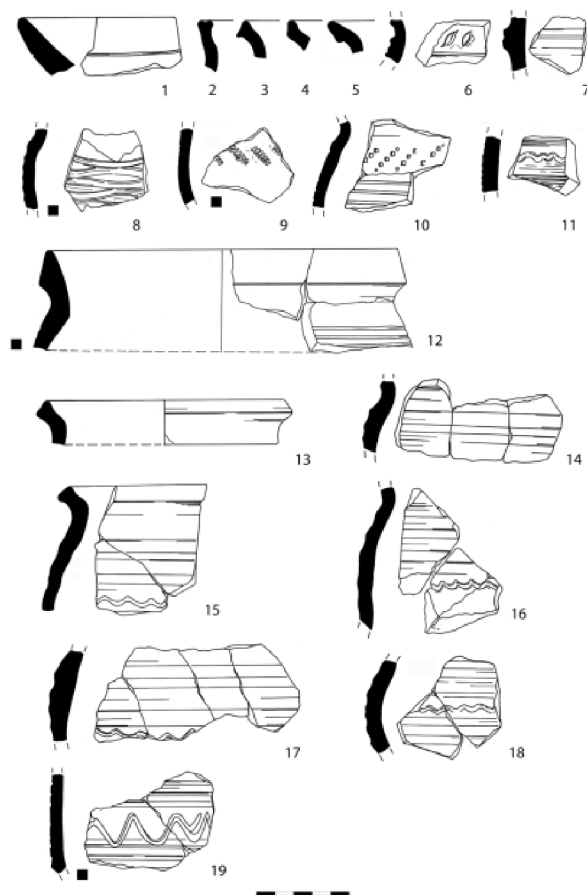
Do kategorie výtvarné keramiky řadíme drobné figurální plastiky. Jejich výskyt je poměrně vzácný. Figurální plastiky můžeme dělat plastiky modelované z volné ruky a na figurky zhotovené otiskem z kadlubu. Velmi často šlo o figurky zobrazující ženy. Nálezy těchto plastik nejsou doloženy pouze z tvrze a sídel bohatší šlechty, ale i u obyvatel měst a někdy i vesnic. Z dalších zástupců výtvarné keramiky lze uvést nálezy hliněných kuliček, z nichž některé měly i zdobení malbou. Některé výzkumy uvádění, že tyto keramické kuličky neměly funkci hračky či dekorace, ale sloužily jako projektily ke střelbě z balestry (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 66).

3.1.1 Chronologie keramiky

Jak již bylo zmíněno, keramika je velmi významnou složkou v rámci archeologického inventáře, a to nejen kvůli vysoké četnosti, se kterou je nalézána, ale především proto, že díky své chronologické citlivosti skýtá možnost bližšího

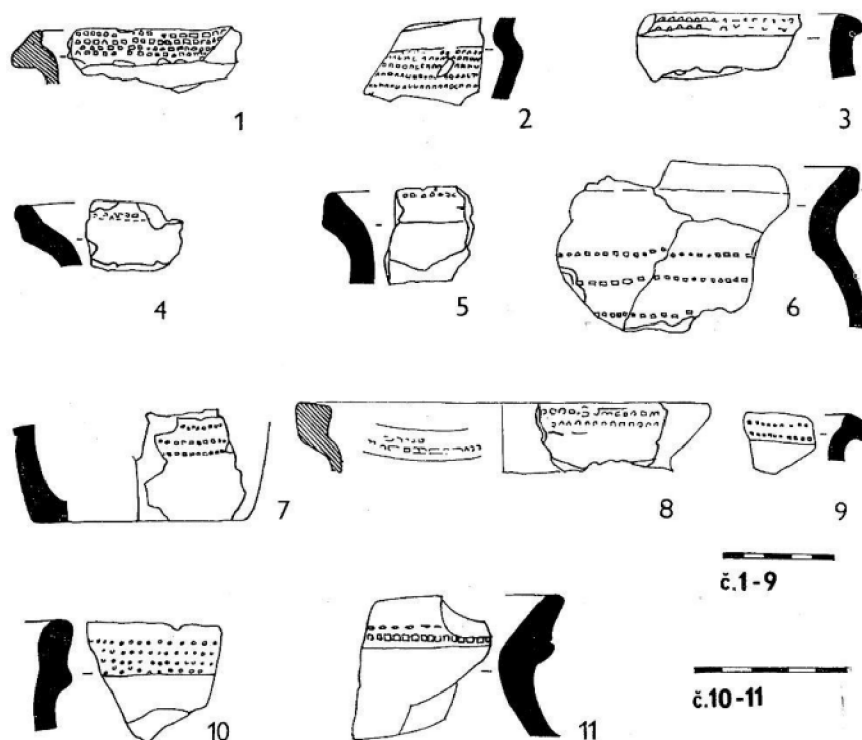
datování nejen nálezů samotných, ale i celého nálezového kontextu. Vzhledem k široké oblasti problematiky chronologie středověké keramiky bude více rozebrána problematika keramiky mladohradištní, pozdně hradištní a vrcholně středověké, neboť toto období koresponduje s nálezy z dobrotické tvrže a dobou jejího trvání.

Pro keramiku mladohradištního období, datované zejména do 12. století, je signifikantní tuhový materiál, z něhož je vyráběna většina keramické produkce. Z hlediska tvarové variability pak keramický sortiment tohoto období není příliš rozmanitý, neboť se skládá především z hrncovitých tvarů s nahoru vytaženým okrajem a zásobnic, pro které je typický hraněný okraj. Výzdoba keramiky se soustřeďuje především na kombinaci různých vlnic, rýhování či plastických lišt, které mohou být přerušovány přesekáváním (Unger 1984, 288–289). Pro toto období je také charakteristická výzdoba v podobě různých kombinací hřebenových vpichů (Balcárková 2013, 800).

Obr. 2: Typologie mladohradištní tuhové keramiky (Balcárková 2013, 799).

Keramika pozdně hradištního období je přechodným horizontem, kdy se vedle sebe souběžně objevuje ještě starší způsob přípravy keramické hmoty s příměsí tuhy, což dosvědčuje přežívání mladohradištních tradic výroby keramické hmoty, ale zároveň se už vyskytuje přítomnost nové přísady, kterou je slída. Z hlediska výzdoby je pro toto období charakteristická keramika zdobená ozubeným kolečkem (radélkem) do povrchu nádoby, tvořená z řad čtverečků, obdélníků nebo drobných trojúhelníků. Pokud se zaměříme na profilaci okrajů, tak se vedle sebe vyskytují různé variace nahoru vytažených okrajů vycházejících z mladohradištní tradice, ale už i okraje signifikantní pro následující období, jako jsou okraje vně vyhnuté a různě profilované. Tato radélkem zdobená keramika je na Moravě datována do období sklonku 12 a 1. poloviny 13. století s možnými ojedinělými přesahy i do druhé poloviny 13. století (Unger 1984, 292). Ojediněle se mohla tato keramika vyskytnout i později, např. v jižních Čechách nebo některých částech Moravy (Nekuda 1975, 122).

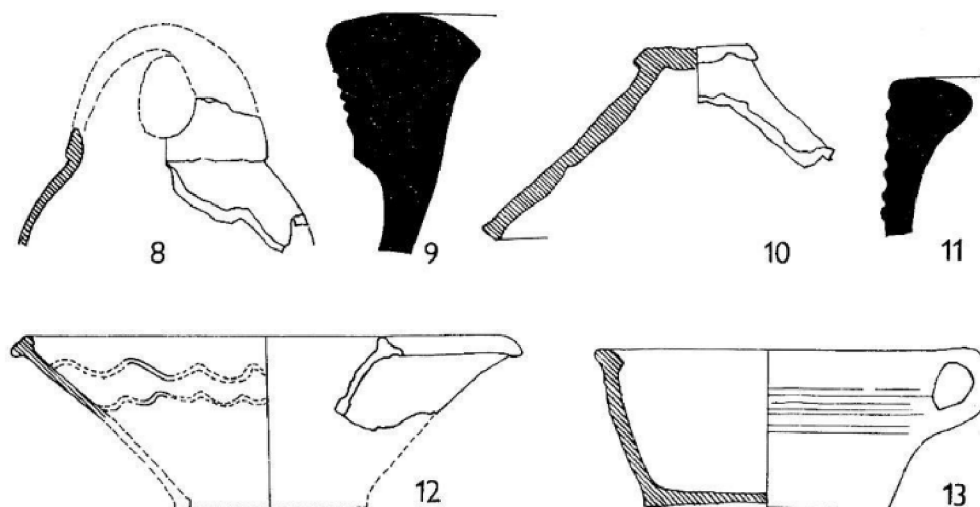

Obr. 3. Horizont pozdně hradištní keramiky. 1, 4, 5 Žabčice „Koválov“; 2, 3, 7, 8 Příbice „Bořanovice“; 6 Vranovice „Topolany“; 9 Příbice; 10, 11 Pasohlávky-Mušov „Pod hradiskem“. Kresba J. Unger - E. Červená.

Obr. 3: Horizont pozdně hradištní keramiky (Unger, Archeologické rozhledy, s. 290).

Keramika druhé poloviny 13. století se vyznačuje návazností na starší tradici konce 12. a první poloviny 13. století, tedy na tradici období mladohradištního a následného pozdně hradištního. Jedná se především o přežívání tuhové silnostěnné a hrubší keramiky. Tato kontinuita vývoje se zrcadlí rovněž v pokračování jednoduše vně profilovaných okrajů či vně zesílených nebo šikmo seřezávaných okrajů. Z hlediska výzdoby jsou typické ryté rýhy, nehtové vrypy či jejich kombinace (Čapek – Čekalová – Říha 2013, 526). Výrazná tuhová příměs v keramické hmotě je charakteristická pro mladohradištní lokality na jihozápadě a severní Moravě, nicméně v období 13. století ještě dochází k pozvolnému doznívání této výrobní tradice. Stejně tak se přežívání mladohradištní grafitové keramiky objevuje ještě i ve druhé polovině 13. století v prostředí jižních Čech (Richter – Krajíc 2001, 159). Ačkoliv materiál samotný nemůže být považován za hlavní datovací kritérium, v souvislosti s dalšími znaky poskytuje pro chronologii důležitou oporu (Nekuda 1975, 35).

V rámci keramiky středověkého období vymezuje Unger (1984, 292–294) dva horizonty. Do horizontu A, který datuje do období 2. poloviny 13. a do počátku 14. století, zařazuje keramiku vyráběnou už zejména z keramické hmoty s příměsí slídy s tím, že tuha se objevuje jen zřídka, a to pouze při výrobě zásobnic. Je ovšem zastoupena také keramika bez příměsi slídy. Z tvarového spektra jsou doloženy hrnce s nahoru vytaženým okrajem, podžlabeným a vně vyhnutým okrajem nebo s podhrdlím zdobeným rýhami a s podseknutým okrajem. Pokličky tohoto období bývaly ploché s držadlem uprostřed, s uchem vycházejícím z okraje nebo pokličky s rovnými kónickými stěnami a větším knoflíkem. V tomto časovém horizontu je možné pozorovat i rozšíření keramického sortimentu, užívaly se také nálevky, konvice, mísy a zásobnice s hraněnými okraji.

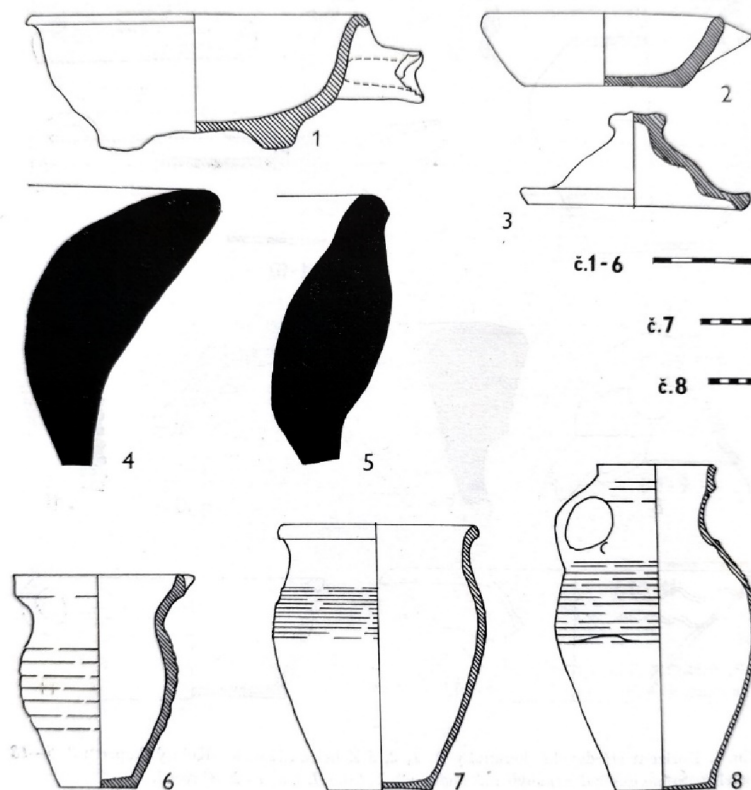

Obr. 4. Horizont středověké keramiky A. 1, 2, 5 Žabčice „Koválov-Kulatý kopec“; 3, 6–13 Šakvice „Štěpničky“; 4 Vranovice „Topolany“. Kresba J. Unger - E. Červená.

Obr. 4: Středověká keramika horizontu A (Unger, Archeologické rozhledy, s. 291).

Jako horizont B, datovaný do 14. a na počátek 15. století, vyčleňuje Unger (1984, 294) keramiku vyráběnou především z jemně zrnitého materiálu s příměsí jemně nebo i hruběji drcené slídy. Obecně lze říct, že se keramika tohoto horizontu vyznačuje velmi rozmanitým sortimentem. Z hlediska výzdoby keramiky dochází k jejímu zjednodušení, v zásadě se omezuje jen na vlnici, vypnuliny a šroubovici. Z tvarového hlediska jsou nejčastějšími nálezy hrnce, které jsou obzvláště vyšší štíhlé v maximální výdutí v horní části těla, jež jsou zdobeny šroubovicí nebo v některých případech i mírnou jednoduchou vlnicí. Objevují se i nadále džbány, typicky s uchy se šikmými záseky a vypnuliny. Pokličky také v rámci keramických souborů pokračují, nicméně pro tento horizont jsou charakteristické zvonovitým tvarem, který během 14. století nahradil dřívější pokličky ploché. Pro mísy, které se v tomto horizontu ještě více rozšířily, jsou signifikantní zesílené okraje. Keramická poleva žlutohnědé barvy se na nádobách tohoto období objevuje pouze na vnitřních stranách pánviček na třech nožkách s tulejkovitým držadlem. Keramický sortiment je tvořen rovněž kahánky, které mají promáčkuté hubičky na okrajích, dále pak jde o pohárky se třemi výlevkami a naběračky s nahoru vytaženým držadlem. Obdobně se k této problematice vyjadřují i autoři Čapek – Čekalová – Říha (2013, 526), kteří také popisují

výrazný úbytek grafitové keramiky na přelomu 13. a 14. století a nástup jemnější keramiky s tuhou drcenu na menší kousky zdobené vícenásobnými rytími liniemi. Jako významný prvek pak uvádí nástup římsovitých okrajů a okruží, které jsou signifikantní pro následující staletí. V první polovině 14. století je typická černošedá redukčně vypálená profilovaná keramika nahrazující světlou keramiku s příměsí jemně nadrceného grafitu a od druhé poloviny 14. století postupně zase nastupuje výzdoba keramiky radélkem, jež se plně projevuje v 15. století. Keramika od poloviny 14. století dále je točena na rychleji rotujícím kruhu, což umožňovalo větší tvarovou pestrost a vytáčení keramických nádob s ještě tenčími stěnami, než tomu bylo v předchozím období. Pro samotný konec 15. století je typický ocelový lesklý povrch nádob s bílým lomem (Čapek – Čekalová – Říha 2013, 527–528).

Obr. 5. Horizont středověké keramiky B. 1, 2, 4, 5, 7 Příbice „Bořanovice“; 3, 6, 8 Vranovice „Topolany“. Kresba J. Unger - E. Červená.

Obr. 5: Středověká keramika horizontu B (Unger, Archeologické rozhledy, s. 292).

3.2 Kovové nálezy

Sortiment kovových artefaktů je velmi pestrý a široký, ale v zásadě se na tvrzích setkáváme nejčastěji s nálezy stavebních kování, zemědělských nástrojů, řemeslnických nástrojů či pracovních nástrojů denní potřeby. S přítomností výše společensky postavených osob na těchto nižších šlechtických sídlech se často pojí také přítomnost militarií a jezdecké výbavy. Dále se mohou objevit pozůstatky kuchyňských potřeby, které byly spolu s keramikou hojně využívány při vaření a stolování. Kovové nástroje byly vyráběny ve většině případů ze železa, které bylo nejlépe dostupné jak fyzicky, tak i finančně, ale na významnějších lokalitách se mohou se objevit i dražší předměty z bronzu, mosazi, či mědi (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 75).

3.2.1 Stavební kování

Z železných nálezů představují nejčastější položky předměty z kategorie stavebních kování, tedy různé hřeby a skoby, které byly nepostradatelným pomocníkem při stavbách tvrzí, které byly ze značné části tvořeny dřevěným materiálem. Nálezy hřebů a skob jsou tak prakticky na každém tvrzišti a dokládají důležitost tohoto základního stavebního prvku. Hřeby se běžně vyskytují bezhlavicové i s hlavicí ve tvaru písmene „T“. Dále se pak vyskytují hřeby se zploštělou střečovitě zformovanou hlavicí a speciální velké hřeby jako jsou krováky či vazáky. Skoby jsou pak nejčastěji jednoramenné hákovité nebo dvouramenné zvané kramle (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 79). Mezi další nalezené železné předměty patří často výztuže ke dveřím. Jde zpravidla o železné závěsy v podobě pásových kování s jedním koncem zformovaným pro objímku na čep závěsné skoby a s druhým koncem, který byl zpravidla dekorativně upraven. Poměrně často jsou mezi nálezy železné petlice a další železné prvky, které sloužily k upevnění dveří. Dochované nálezy ukazují, že železné prvky dveří bývaly poměrně často dekorativně zdobené, a kromě praktického účelu tak dané prvky sloužily také esteticky a prokazovaly určité majetkové postavení pána tvrze (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 81).

3.2.2 Zemědělské nástroje

Zemědělské nástroje a náčiní mělo neodmyslitelné místo ve středověké tvrzi. Samozřejmě ne všechny nástroje se podařilo dochovat a inventář zemědělských nástrojů je tedy kromě určení nálezů a pozůstatků nástrojů doplněn i na základě analogie tak, jak by měla středověká usedlost být vybavena, aby mohla efektivně fungovat (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 67). Zemědělství, případně chov dobytka mělo důležitý význam pro přežití obyvatel tvrze či přilehlých osad. Základem byl vůz, který sloužil k přepravě zemědělských produktů při sklizni, navážení píce pro dobytek, a naopak svoz hnoje z chlévů na pole. K orbě a práci na poli sloužil železný pluh, brány, radlice. Dalšími dochovanými nástroji jsou nůžky s kovovou pružinou, nejspíše používané ke stříhání ovcí. Dále pak nástroje určené k práci na poli jako jsou nálezy kos, srpů, cepy. Zemědělské nástroje patří k velmi častým nálezům na tvrzištích. Nástroje sloužily především k živočišné a rostlinné výrobě.

U živočišné výroby se nejčastěji v dochovaných nálezech z tvrzí objevují nástroje k získávání a zpracování píce. Dále pak předměty, které souvisejí s péčí o dobytek a jeho ustájením. K sečení trávy se používala zpočátku krátká kosa, později kosa dlouhá. S sečení píce se rovněž využíval srp, který bývá rovněž mezi nálezy středověké tvrzi. Nalezen byl také kosíř od řezací stolice na píci, který má obloukovitou čepel s řapem a otvorem na opačném konci (Svoboda – Úlovec 1981, 50–57). Mezi další nálezy patří kovové hřeby od hrablí, které se používali méně často než klasické hřeby dřevěné. Ke sklizni sena byly rovněž potřebné vidle, které se mezi nálezy také vyskytují. Vidle byly různých druhů a měly využití rovněž ve chlévě při obstarávání dobytka, kydání hnoje, zanášení píce a dalších podobných činnostech. S chovem ovcí pak souvisely nálezy pérových ovčáckých nůžek (Svoboda – Úlovec 1981, 50–57).

V rámci rostlinné výroby bylo nejdůležitější pěstování obilí a obilovin, čemuž odpovídají i pozůstatky nástrojů. Šlo především o náčiní určené k orbě pole, setí, sklizni a mlácení obilí nebo jeho další zpracování mletím. Rovněž zahradnické nástroje patřily k tehdejšímu základnímu a klíčovému vybavení tvrzi (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 47).

3.2.3 Řemeslnické nástroje

Řemeslnické nástroje patří na českých a moravských tvrzích k velmi častým nálezům. Z hlediska je můžeme je dělit do tří základních skupin, a sice nástroje pro práci se dřevem, s kovem a pro práci s jinými materiály.

Řemeslnické nástroje pro práci se dřevem je zastoupena nejvíce nálezy. Velký význam ve středověku měla sekera, která měla široké uplatnění a pro práci se dřevem byla klíčová, a rovněž se dala využít v případě potřeby jako zbraň. Dále jsou zaznamenány další nástroje jako poříz, v zásadě obouruční nůž užívaný při zpracování dřeva, nebo nebozez, který sloužil k vrtáním do dřeva. (Svoboda – Úlovec a kol. 1997, 48). Kladivo bylo dalším významným nástrojem středověké tvrze. Jeho význam byl důležitý jako pomocný nástroj při opravě zemědělského náradí. Spolu s kladivem byla tak důležitá i kovadlina, která měla různé velikosti. V bohatších tvrzích se pak daly nalézt zbytky strusek drahých kovů, jako je zlato nebo stříbro. Další nástroje pak sloužili v domácnosti, jednalo se o různé jehlice, jehly, nůžky a další drobné nástroje, které našly využití při každodenních činnostech.

3.3.4 Militária

Nejčastěji zastoupenou skupinu militarií představují šipky. Byly používány jako hroty šípům a střelám do kuší. Jako lukostřelné šipky můžeme označit nálezy fragmentů štíhlých šipek, které byly původně opatřeny trnem. Oproti tomu šipky určené do kuše měly větší hmotnost a jsou masivnější než šipky k šípům lukostřelným.

Další poměrně rozšířenou zbraní, která se vyskytuje při nálezech na středověkých tvrzích je tesák. Jedná se o menší sečnou zbraň. Tesák měl krátkou jednobřitou asymetrickou čepel a střenkovou rukojeť. Mezi nálezy tesáků jsou jak tesáky v podobě masivního nože s přinýtovanou oboustrannou střenkou z organických materiálů a dále pak tesáky s pokročilejší úpravou čepele a záštitou s bočním plátkem. Mezi vzácnější nálezy patří vrhací sekerka s vějířovitým listem, obloukovitým ostřím, nápadným řapem a nahoru vytaženým trojúhelníkovým hrotem. Ostatní nalezené sekery lze spíše řadit mezi užitkové

nástroje, nikoliv mezi zbraně. Další vzácnější nálezy představují meče a dýky, které patří mezi chladné sečné, respektive bodnosečné zbraně.

3.2.5 Jezdecká výbava a zbraně

Významným prvkem nálezů na středověkých tvrzích jsou rovněž zbraně a jezdecká výbava. Mezi zástupce zbraní, které jsou předmětem nálezů na tvrzích patří především meče, nože, kopí, dýky, či tesáky. Zbraně měly nezastupitelnou roli v osobní výbavě šlechtice či majitele tvrze, byl to důkaz moci a vyššího sociálního postavení vůči poddaným. Meče či dýky mohly být v některých případech zdobeny zlatem či stříbrem, což opět odráželo majetkové postavení pána tvrze. K jezdecké výbavě lze řadit nálezy udidel či jezdeckých ostruh, které byly neodmyslitelnou výbavou jezdce. Vlastnictví koně bylo v době středověku elitní záležitostí a přítomnost jezdecké výbavy na lokalitě tedy dokládá vyšší majetkové postavení pána tvrze (Nekuda – Unger, 1981, s. 52–53).

4 Tvrziště Dobrotice v proměnách času

4.1 Osídlení lokality před zbudováním tvrze

Oblast Hostýnských vrchů byla důležitou strategickou oblastí už v období pravěku. Příznivé klimatické a geomorfologické podmínky vytvářely vhodné prostředí pro osídlení. Tímto regionem vedla známá severojižní obchodní stezka, často nazývaná jako jantarová, která byla důležitou obchodní spojnici. Osídlení nebo alespoň krátkodobou přítomnost člověka už od pravěku dokládají nálezy z povrchových sběrů, jako jsou paleolitické úštěpy, čepelky a další retušovaná štípaná industrie. Do období neolitu byly zařazeny další čepelky a škrabadla společně s nálezy střepů lineární keramiky a kopytovitého klínu. Byly zde nalezeny také ojedinělé nálezy, jako jsou například mísa přiřazená lužické kultuře, přeslen a keramické střepy řazené do období laténu, keramické střepy z doby římské nebo fragmenty novověké keramiky (zápisy o nabytí předmětů do sbírek Městského muzea a galerie Holešov, nespecifikováno). Velmi pravděpodobně tyto ojedinělé nálezy souvisí s okolními významnými lokalitami příslušných období.

4.2 Historie tvrze

První písemné zmínky o tvrzi pocházejí z roku 1269, kdy měla být založena Vlkem z Dobrotic. Z roku 1321 pochází zmínka o Vlkovi z Dobrotic a k r. 1355 se zmiňují Záviš a Jeník z Dobrotic. Rod Vlčků byl v okolí poměrně známý a již před vznikem tvrze v Dobroticích měl vystavěn kamenný hrad Křídlo. Vlčkové se nicméně postupně značně zadlužili a k r. 1365 prodali jak tvrz, tak i hrad Křídlo, pánům z Kunštátu, konkrétně Bočkovi z Kunštátu. V r. 1373 byla tvrz prodána markraběti Janovi a po čase se v roce 1407 zase vrátila do majetku rodu z Kunštátu. Další přesnější určení vývoje života na tvrzi Dobrotice se v písemných pramenech bohužel nedochovalo. Objevují se pouze ojedinělé zprávy o změnách ve vlastnictví vsi Dobrotice jako takové, nicméně osudy samotné tvrze jsou nejasné. Je tedy známo, že během 14. století tvrz fungovala, i když docházelo kvůli zhoršeným poměrům k častému střídání majitelů a jejímu postupnému pustnutí. K roku 1437 je prostor dobrotické tvrze uváděn již jako zcela opuštěný. Nicméně dle dochovaných záznamů vyplývá, že již před tímto datem bylo místo

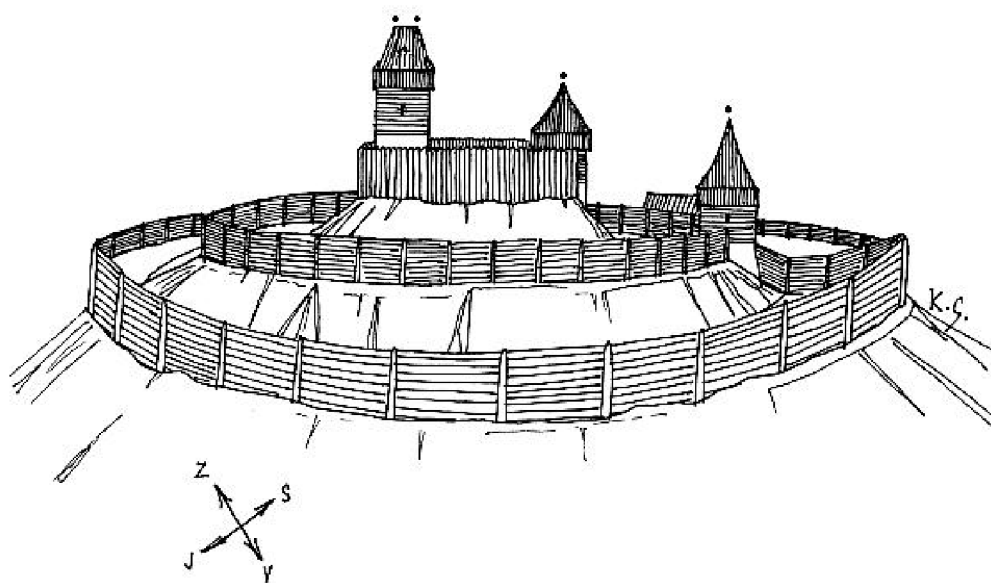
pusté a bez obyvatel. Dá se tedy předpokládat, že zanikla počátkem 15. století (Doležal 1963, 1–2).

Tvrziště v Dobroticích se stalo kulturní památkou již v roce 1958 na základě tehdy platného zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. V rámci současného řazení kulturních památek v ČR se péče a ochrana tvrziště v Dobroticích řídí zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. V Ústředním seznamu kulturních památek České republiky je pak dobrotické tvrziště vedeno pod č. 21004/7-5923 (Tvrziště Dobrotice 2015).

4.3 Původní podoba tvrziště

Reliéfní pozůstatky tvrze Dobrotice se rozprostírají na okraji náhorní planiny, zhruba 200 metrů severozápadně od obce Dobrotice. Severozápadní část valu a přilehlého příkopu je již rozorána, nicméně i přesto otvírá pohled na výrazný reliéf, který naznačuje výskyt zaniklého tvrziště.

Je samozřejmé, že současná podoba tvrziště se od toho původního značně liší, a to díky působení různorodých destrukčních činitelů. Základní přehled o tom, jakou podobu mělo tvrziště Dobrotice v průběhu své existence, byl nastíněn díky archeologickému výzkumu provedeného sondážní metodou a také díky povrchovým nálezům na lokalitě.

Obr. 6: Možná podoba tvrze Dobrotice. (Světlik, 2010, zdroj: hrady.cz)

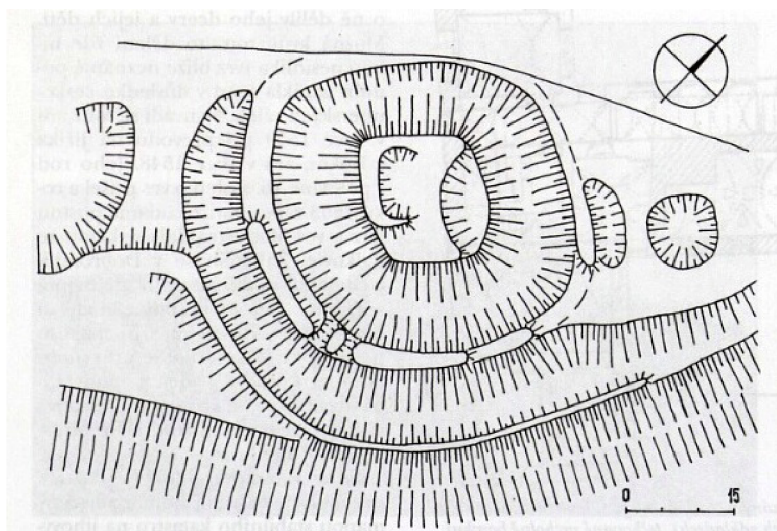
Tvrz v Dobroticích těžila ze své výhodné strategické pozice. Byla vybudována na temeni terénní vlny a její přírodní překážkou chráněná pozice byla ještě posílena ochrannými valy a příkopem. Samotné tvrziště bylo obehnáno palisádovou ohradou, která byla vystavěna na navezeném materiálu z vyhloubeného příkopu, a také první val byl v místech výskytu druhé palisády navýšen materiálem z příkopu mezi prvním a druhým valem, jak ukazují sondy 1–21 a 21–27. Tímto navršením materiálu ve vzdálenosti 3 metrů od budovy samotné tvrze byla vytvořena dostatečná a nesnadno přístupná překážka pro ochranu obytného prostoru. Místní podloží tvořené měkkým pískovcem umožňovalo výstavbu opevnění touto technikou. Tvrzení, že samotné tvrziště včetně palisád, které jej obklopovaly, byly vystavěny ze dřeva, je potvrzeno také díky řezové sondě provedené při výzkumu (Doležel 1963, s. 2). Archeologickým výzkumem bylo zjištěno, že tvrz měla kamenné základy, a vystavěna byla ze dřeva. Ke spojení dřevěného materiálu bylo použito železného stavebního kování (Nekuda – Unger 1981, 130). Budova tvrze byla obehnána dřevěnou ohradou z dubových kmenů, jak dokázal nález dřevěných zbytků v negativu kúlové jámy (sonda 8–9) a ztrouchnivělých zbytků dřeva, který byl nejspíše součástí spodní části palisády, jak ukázala sonda 9–11 (Doležel 1963, s. 3). Ochranný příkop, který obklopoval tvrz, byl široký 3 metry a oproti úrovni tvrziště o 5 metrů hlubší. I v tomto případě se ukázalo, že je zasypán pozůstatky vyhořelého tvrziště. Součástí příkopu byla také destrukce sesunuté navážky z palisády a půdních vrstev překrytá naplavenou spraší, jak ukázala sonda 14–17 (Doležel 1963, 4).

Sám vedoucí výzkumu Jan Doležel upozorňuje na provedení sondáží v nedostatečném rozsahu, kvůli čemuž není možné osvětlit kompletní situaci zaniklé tvrze, ale že lze předpokládat podobná palisáda jako byla zjištěna i na vlastním tvrzišti. (Doležel 1963, s. 9). Na základě provedení řezové sondy bylo doloženo uložení vrstev v následujícím pořadí – sprašová vrstva různého složení, suť následovaná navázkou související se stavbou tvrziště, erozní vrstva pískovcového podloží a vlastní pískovcová skála. (Doležel 1963, s. 9). Pravděpodobnou příčinou zániku tvrze bylo na základě zjištění sondáží vyhoření celého objektu tvrze, čemuž napovídá skutečnost, že v místě obrysové stěny

srubové stavby, která byla centrální částí celého objektu, byla nalezena silně propálená vrstva se zbytkem dřevěných uhlíků a popela. Žár ohně poznamenal také kamenné základy tvrze, jak dokládá sonda 6–8 (Doležel 1964, 6; obr. 14). Tímto závěrem by tedy byly opuštěny jiné teorie možného zániku tvrze, jako např. zhoršení ekonomické situace a ztráta vlivu jejich majitelů a tím pádem i absence potřeby držby objektu tohoto typu nebo přesun těžiště zájmu majitelů tvrze do jiné oblasti. Zánik tvrze vlivem válečných událostí se nezdál být pravděpodobný, neboť na lokalitě nebyly doloženy žádné stopy po vojenském střetu ani významnější podíl militarií v nalezeném inventáři.

4.4. Současná podoba tvrziště

V současnosti má tvrziště tvar komolého jehlanu čtvercového půdorysu, jehož rozměry jsou asi 15 x 15 metrů. Severovýchodní část tvrziště je značně poškozena erozí. Kolem valu vede 15 metrů široký příkop, z něhož komolý jehlan vystupuje do výšky cca 3 metry. Na vnější straně příkopu jsou místy patrné zbytky valu vysoké cca 2 metry. Na jižní, jihovýchodní a jihozápadní straně valu je druhý příkop, který je široký cca 10 metrů. Na jižní a jihozápadní straně se dochoval druhý vnější val. Na severní straně tvrziště se nacházelo předhradí, které se ovšem nedochovalo. V severovýchodní a jihozápadní části tvrziště jsou hluboké jámy, ze kterých se těžila hrnčířská hlína (Plaček 2007, 191).

Obr. 7: Půdorys tvrziště v Dobroticích. (zdroj: Plaček, M. Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzi, 2007, s. 190)

5 Dosavadní badatelská činnost

V březnu roku 1963 provedli zaměstnanci Městského vlastivědného muzea v Holešově v rámci soupisu památek pro kartotéku Městského vlastivědného střediska v Brně soupis památek, jehož součástí bylo i ohledání a fotografická dokumentace prostoru zaniklého tvrziště v Dobroticích. V rámci dokumentace se uvádí, že byly viditelné jen dvojité valy na jižní straně tvrziště, zatímco na severní straně se zachovala jen část prvního valu s tím, že zbylá část byla rozorána v navazující pole. Právě při této dokumentaci bylo nalezeno při povrchovém sběru velké množství střepů datovatelných do období středověku včetně železného klíče (tab. 3, obr. 1) a pazourková industrie později datovaná do období pravěku (Doležel 1963, 1).

Na základě tohoto povrchového průzkumu a učiněných nálezů byl dán podnět k provedení terénního výzkumu v prostoru tvrziště s cílem ověřit věrohodnost písemných pramenů, konstrukce tvrze a okolnosti jejího vzniku a zániku. Výzkum, který měl být veden formou plošné a řezné sondy, proběhl v říjnu a listopadu roku 1963. Byl veden Městským vlastivědným muzeem v Holešově ve spolupráci s historickým oddělením Moravského muzea v Brně, Vlastivědným kroužkem při Okresním archivu v Kroměříži a Vlastivědným kroužkem v Holešově včetně žáků místní základní školy. Celý výzkum vedl Jaroslav Doležel, pracovník a konzervátor holešovského muzea, který provedl rovněž zaměření a zakreslení. Autorem fotografické dokumentace je Václav Měšic, rovněž pracovník holešovského muzea. (Doležel 1963, 1–2).

Jak již bylo zmíněno, prostor tvrziště nebyl prozkoumán v celém jeho rozsahu, materiál byl získán pouze z povrchových sběrů a ze sond, které byly vedeny skrze tvrziště. Na základě na informace skoupé dokumentace se zdá, že jednotlivé sondy byly vedeny spíše nahodile, než že by byl vypracován propracovanější systém odkryvu. Bylo provedeno celkem 11 sond v západní a jižní části od okraje palisády a další v příkopu a na vrcholu prvního valu. K dalšímu výzkumu měl být přizván i Vladimír Nekuda, nicméně kvůli jeho jiným povinnostem k navázání této spolupráce nedošlo. Vedle těchto sond, které

nepřinesly žádný zásadnější objev, a proto byl proveden další řez vedený ze středu tvrziště skrze příkop a první ochranný val v severojižním směru o délce 26 metrů (obr. 12). Tento řez propojil všechny sondy a pomohl s interpretací získaných informací. I přesto ale zápis k provedenému výzkumu uvádí, že by bylo vhodné provést další sondy vedené skrze zachovalé centrální části tvrziště, neboť se v prostoru tvrze předpokládá i existence hospodářských objektů (Doležel 1963, 9). Během výzkumu bylo získáno značné množství střepů v různých keramických nádob. Zastoupeny byly především hrnce, poklice, mísy či zásobnice. Nálezy z tohoto výzkumu jsou uloženy v holešovickém muzeu. (Doležel 1963, 6). Dle uvedených informací v nálezových zprávách obsahovaly sondy smíšený inventář, nejen předměty datované do období středověku, ty však nejsou hlavním tématem této bakalářské práce, a proto budou jen v krátkosti zmíněny.

5.1 Uložení nálezů z tvrziště Dobrotice

Archeologické nálezy z lokality Dobrotice-Hrádek jsou v současnosti uloženy v depozitářích dvou muzeí. Tím prvním, kde je uložena menší část materiálu v celkovém počtu necelých 30 kusů, je Vlastivědné muzeum v Olomouci. Dříve zde sbírka figurovala pod chybným názvem Dobrohostice u Holešova, dnes je již správně zařazena pod názvem Dobrotice. Jedná se o kolekci keramiky, zvířecích kostí, (kančí kel, provrtaná kost, paroh), brousek a kovy (dva tesáky, část podkovy, ostruha, plíšek a šipka). Nálezy jsou evidovány pod inventárními čísly A 73727 – A 73753.

Druhá, převážná část, nálezů z lokality je pak uložena v Městském muzeu v Holešově. Část nálezů získalo muzeum vlastním výzkumem, další způsob akvizice byl dar anebo muzeum předměty získalo přepsáním ze starých sbírek. V roce 2017 prošla celá archeologická muzejní sbírka včetně nálezů z tvrze v Dobroticích revizí a laboratorním ošetřením v archeologické laboratoři Univerzity Palackého v Olomouci. Jedná se o kolekci převážně keramických střepů, nicméně jsou zde uloženy i méně obvyklé předměty železné, archeobotanický materiál, na základě kterého byly provedeny patřičné analýzy nebo např. nálezy zvířecích kostí. Tyto předměty jsou v archeologické sbírce muzea vedeny pod inventárními čísly A 2917– A 2922, A 2924 – A 2932, A 2934 – A 2947, A 2949 – A 2967, A

3143 – A 3145, A 3146, A 3152 – A 3165, A 7187 – A 7192, A 7194 – A 7209, A 7235, A 7237 – A 7249, A 21748 – A 22020 a A 22024 – A 22645. Při revizi v r. 2017 bylo zjištěno, že v inventáři chybí celkem 2 předměty spadající do období středověku. Dle základní muzejní evidence se jedná o dva artefakty s inventárními čísly A 2923 a A 2933, které by dost pravděpodobně spadaly, i s přihlédnutím k rámcové muzejní evidenci, do námi sledovaného období.

6 Analýza a vyhodnocení nálezového fondu tvrziště

V této kapitole budou představeny konkrétní nálezy z tvrziště Dobrotice, které jsou uloženy v muzeích v Holešově a Olomouci. Tyto nálezy je možné rozdělit z hlediska materiálního do dvou velkých skupin zahrnujících keramické a kovové nálezy. Zvláštní podkapitola bude vyčleněna výsledkům analýz archeobotanického materiálu, které byly vyhotoveny v roce 1964. Nálezový materiál, který není zařaditelný do výše uvedených skupin, a je zastoupen v malém počtu, je uveden v souhrnné podkapitole ostatních nálezů. Tyto nálezy budou následně blíže popsány a vyhodnoceny. Ačkoliv je v současnosti archeologický materiál z tvrze Dobrotice uložen v muzeích v Olomouci i v Holešově, bude dále posuzován společně, neboť místo uložení není relevantní a nosná je ta informace, že nálezy pochází z jedné lokality, a sice lokality Dobrotice-Hrádek.

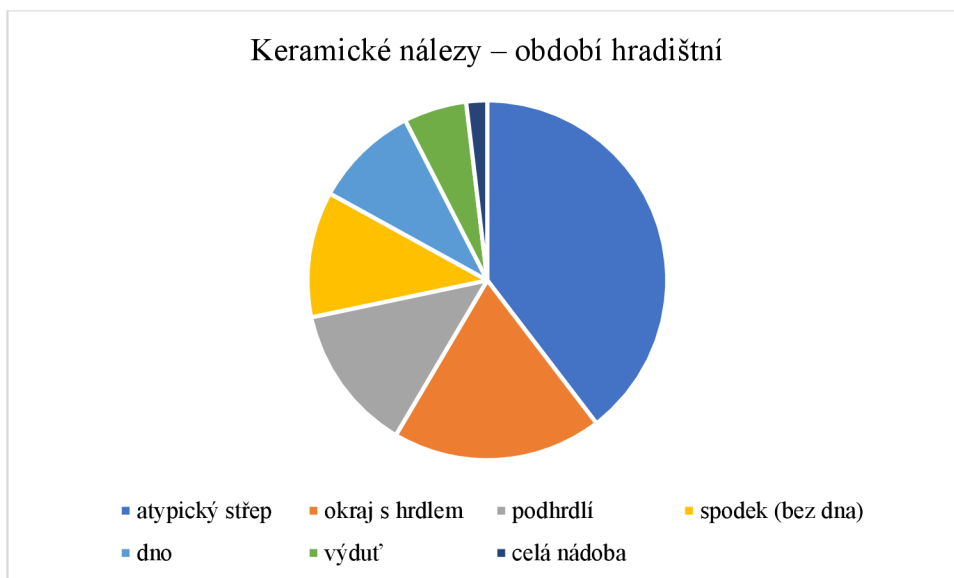
6.1 Keramické nálezy

Na lokalitě Dobrotice-Hrádek bylo nalezeno celkem 1009 kusů keramických předmětů zařazených do období středověku a předpokládané doby trvání tvrze v Dobroticích. Jedná se o jednu celou nádobu, zbytek souboru pak představují jednotlivé keramické fragmenty. Celkem 53 kusů bylo základě rozdílné keramické hmoty a výzdoby keramických střepů zařazeno do období hradištního, konkrétně doznívajícího mladohradištního a přechodového horizontu pozdně hradištního. Zbytek fragmentů v počtu 956 kusů byl pak přiřazen do období následujícího, tedy vrcholně středověkého.

Veškeré keramické nálezy je možné zařadit z hlediska funkčního do skupiny kuchyňské keramiky. Keramika kamnářská (kachle), stavební (cihly, dlaždice, prejzy apod.), technická (např. tyglíky, přesleny) ani výtvarná nebyly na lokalitě nalezeny. Veškeré nalezené fragmenty původně celých keramických nádob jsou točeny na kruhu. Z ruční výroby je zastoupena pouze mazanice v počtu celkem 37 kusů, kterou není kvůli absenci uzavřeného nálezového kontextu možné spolehlivě datovat, nicméně je pravděpodobné, že pochází ze období středověku stejně jako ostatní keramické nálezy z tvrze.

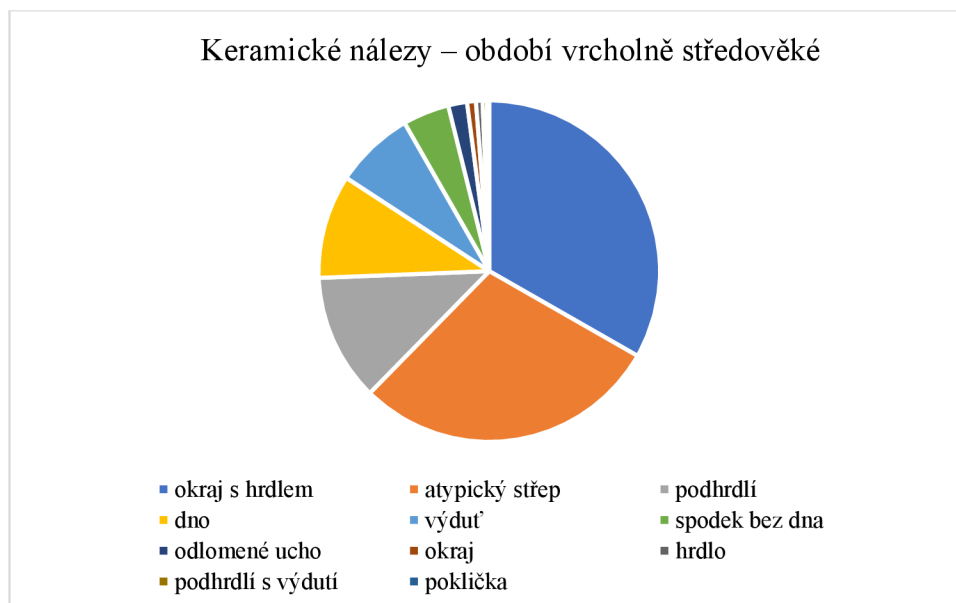
Co se týká tvarového určení keramiky, není u všech keramických zlomků situace jednoznačně popsatelná a tvary jednotlivých nádob jsou v některých případech těžko určitelné. V rámci nalezené keramiky nezařazené mezi atypické střepy (celkem 299 kusů), se ze zbylých 710 střepů včetně jedné celé nádoby podařilo vyčlenit dohromady 478 kusů keramických zlomků jako hrnce/nádoby hrncovitého tvaru, což z procentuálního hlediska představuje 63,7 % sledovaného celku. Dohromady 75 kusů keramických fragmentů bylo zařazeno mezi misky, včetně jednoho celého jedince, což v procentuálním zastoupení tvoří celkem 10,6 %. Dále 15 střepů bylo identifikováno jako zásobnice, celkově odpovídajících 2,1 % analyzovaného keramického souboru. Dva kusy byly určeny jako pokličky a 15 kusů představují odlomená ucha. Kvůli horší zachovalosti a vyšší fragmentarizaci nalezených střepů keramických nádob se bohužel u zbylých keramických fragmentů v počtu 125 kusů nepodařilo je blíže spolehlivě přiřadit k jednotlivým typům nádob. Vzhledem ke skutečnosti, že obyvateli středověkých tvrzí byly nejčastěji užívány hrnce (Nekuda – Reichertová 1968, 55), je však možné předpokládat, že obdobně vypadala i situace na tvrzišti v Dobroticích a že by převážná většina keramických střepů, které nebyly blíže určeny, odpovídaly keramickému spektru blíže určených předmětů, tedy různých typů hrncovitých nádob a misek.

Z hlediska stupně dochovalosti keramických fragmentů se v celém souboru vyskytují v nejhojnějším počtu okraje s hrdlem a atypické střepy. V grafu 1 jsou zobrazeny keramické nálezy z období hradištního, souhrnně pro období mladohradištní a pozdněhradištní. Atypických střepů bylo nalezeno 21 kusů, což představovalo největší podíl nálezů. Mezi konkrétními druhy nálezů pak byly s druhou největší četností zastoupeny okraje s hrdlem v celkovém počtu 10 kusů, podhrdlí v počtu 7 kusů a spodek bez dna v počtu 6 kusů. Samotné dno bylo v souboru zastoupeno dohromady 5 kusy a výduť byla přítomna v nejmenším zastoupení 3 kusů.

Graf 1: Keramické nálezy zařazené do období mladohradištního a pozdně hradištního.

Graf 2 zobrazuje nálezy keramiky zařazené do vrcholně středověkého období. Atypických střepů bylo nalezeno dohromady 278 kusů. Mezi konkrétními nálezy jsou pak zastoupeny okraje s hrdlem, které mají v souboru největší zastoupení, a to v počtu celkem 318 kusů. Dále jsou významně zastoupeny nálezy podhrdlí, celkem se jednalo o 115 kusů. Dna jsou tvoří rovněž významnou součástí sledovaného souboru, neboť jsou přítomny v počtu 94 kusů, a stejně tak výdutě tvoří nezanedbatelnou součást inventáře, neboť jsou zastoupeny počtem 72 kusů. Jako spodek bez dna bylo identifikováno 42 kusů keramických fragmentů. Dále jsou pak přítomna odlomená ucha v počtu 17 kusů. Okraje s počtem 8 kusů, hrdla o 6 kusech, podhrdlí s výdutí v počtu 4 kusů a dvě pokličky představují spíše okrajovou část keramických zlomků sledovaného období.

Graf 2: Keramické nálezy zařazené do období vrcholně středověkého.

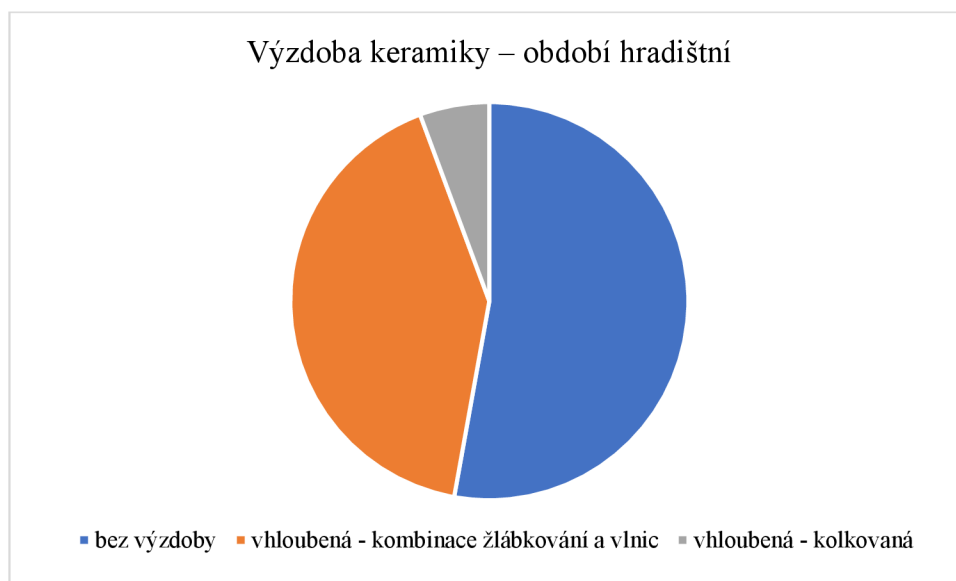
Jak již bylo zmíněno výše, nalezenou keramiku námi sledovaného období na lokalitě Dobrotice-Hrádek lze rozřadit do dvou základních skupin. První skupinou jsou zlomky nádob, v jejichž keramické hmotě bylo možné pozorovat vyšší příměs tuhy a částečně také písku. Vyšší přítomnost tuhy byla v kombinaci s výzdobou vyhodnocena jako chronologicky starší. Barva povrchu těchto keramických zlomků byla tmavší až nahnědlá a jejich lom je černý. Na dnech nesou tyto střepy stopy podsýpky, což potvrzuje výrobu nádob vytáčením na hrnčířském kruhu, v toto období obvyklém způsobu výroby keramických nádob.

Druhou skupinou v rámci keramického souboru jsou fragmenty keramiky vyrobené z jemně zrnité hmoty naředěné barvy, která ve většině případů zůstala šedivá i po vypálení, případně získala jemně nahnědlou barvu. Tato skupina keramických fragmentů byla vyhodnocena opět na základě keramické hmoty v kombinaci s výzdobou dochovanou na střepech jako mladší keramika z lokality. U některých nálezů je na dnech nádob patrná stopa po odříznutí, zatímco podsýpka už nebyla na dnech pozorována, a pravděpodobně bylo k výrobě této skupiny keramiky použito rychlejšího hrnčířského kruhu, což by korespondovalo s jeho nástupem v období 14. století a dále, jak bylo uvedeno v podkapitole 3.1.1.

Pokud se zaměříme na výzdobu přítomnou v keramickém souboru z Dobrotic, opět se nám rýsují dvě hlavní větve odpovídající chronologickému zařazení zmíněnému v předchozích odstavcích. Jak ukazuje graf 3, převážná většina předmětů zařazených do období mladohradištního a pozdněhradištního je bez stop výzdoby, a sice se jedná o 28 kusů z celkových 53. Výzdoba nádob je v některých případech obtížněji určitelná, a to platí i v případě keramiky označené za vrcholně středověkou, která bude rozebrána níže, neboť se jedná o keramické střepey malé velikosti pro bližší a přesnější určení. Vzhledem k absenci výzdoby na těchto střepech byly do keramiky tohoto období zařazeny na základě podobnosti keramické hmoty a tvaru okrajů, které jsou v tomto případě vně vyhnuté a zaoblené. Další část souboru, celkem 22 kusů střepeů, představují zdobené střepey s vhloubenou výzdobou kombinující prvky žlábkování a různě se prolínajících vlnic, zejména v horní části nádoby (tab. 1, obr. 4–7). Do této skupiny byl zařazen i nález jediného celého artefaktu z lokality, a sice silnostěnné misky zdobené dvěma strmými vlnicemi po celém obvodu (tab. 1, obr. 8). Keramická hmota, ze které je vyrobená, má šedohnědou barvu, je zrnitá a na dně nese stopy podsýpky. Výzdoba misky je v kontextu celého souboru ojedinělá a představuje určitou anomálii.

V počtu 3 kusů jsou zastoupeny střepey s vhloubenou výzdobou provedenou ozubeným kolečkem, tedy radélkem (tab. 1, obr. 1–3), která by dle chronologie vytvořené Ungerem (1984, 292), a více popsané i v podkapitole 3.1.1., řadila tuto keramiku do přechodného období pozdně hradištní keramiky. Mohlo by být jistě namítnuto, že přítomnost takto kolkováním zdobených střepeů v až téměř stopovém množství, pokud je srovnáno s celkovým počtem keramických střepeů z tohoto časového období, není dostačující pro vymezení samostatného časového horizontu. Zároveň je ale možné zaujmout stanovisko, že se i v tomto směru promítla situace ohledně nedostatečně provedeného výzkumu na lokalitě pouze prostřednictvím sondáží, kdy nedošlo k odrytí velké části plochy a tudíž i archeologického materiálu. Osobně si proto myslím, že i přes malé zastoupení této keramiky můžeme usuzovat na kontinuální vývoj

keramiky v prostředí dobrotické tvrže směřující ke keramice typické pro období nastupujícího vrcholného středověku.

Graf 3: Výzdoba na keramice zařazené do období mladohradištního a pozdněhradištního.

Největší část keramických nálezů z tvrziště bylo zařazeno do keramiky vrcholného středověku. Jak již bylo uvedeno výše, keramická hmota této keramiky je jemnější a našedlé až tmavě šedé barvy, ale už bez příměsi grafitu. Okraje této keramické skupiny mají povětšinou tvar oválný. Poměr jednotlivých typů výzdoby u keramiky tohoto období zachycuje graf 4. Z celkového počtu 956 kusů keramických fragmentů bylo 442 kusů bez výzdoby. Druhou velmi početnou skupinu 393 kusů tvořily střepy s vhloubenou výzdobou v podobě žlábkování, ať už v podobě žlábkovaného zesíleného okraje (tab. 2, obr. 3) nebo v podobě plošného žlábkování (tab. 2, obr. 7). Do kategorie střepů bez výzdoby patří i nálezy zvonovitých pokliček (tab. 2, obr. 1–2). Pásková a oválná odlomená ucha jsou taktéž bez výzdoby. V počtu 91 kusů jsou zastoupeny fragmenty s plastickou výzdobou v podobě hladké horizontální lišty (tab. 2, obr. 4). Kombinace žlábkování společně s horizontální lištou, tedy spojení vhloubené a plastické výzdoby, je zastoupena celkovým počtem 30 fragmentů (tab. 2, obr. 5–6).

Složitější výzdoba se na fragmentech neobjevuje, což odpovídá keramické charakteristice tohoto období, která je spíše jednoduššího rázu.

Graf 4: Výzdoba na keramice zařazené do období vrcholného středověku.

Na základě prozkoumání keramického souboru z lokality bylo možné učinit závěr, že keramický materiál odpovídá době trvání tvrze. Je zde možný částečný přesah i do staršího období 1. poloviny 13. století, tedy do doby ještě před první písemnou zmínkou o tvrzi, a sice s odkazem na přítomnost keramických fragmentů s mladohradištními rysy. Pravděpodobnější je ale nejspíše předpoklad, že tato keramika spadá skutečně až do počátku druhé poloviny 13. století, tedy do období, kdy je tvrz poprvé zmíněná v písemných pramenech, a u keramických artefaktů jen déle přetrvává mladohradištní tradice výroby keramiky, jež se v námi sledovaném souboru keramiky projevuje především vyšší příměsí grafitu v keramické hmotě a také ve výzdobě v podobě různých vzájemně se prolínajících hustých vlnic charakteristických pro toto období. Tomu by nasvědčovaly i názory výše zmíněných autorů, kteří podobný trend pozorovali i při zkoumání na svých lokalitách, jak již bylo uvedeno v podkapitole 3.1.1

(Nekuda 1975, 122; Čapek – Čekalová – Říha 2013, 526; Unger 1984, 292). V malém počtu je přítomna keramika, která svou výzdobu v podobně vhloubených vpichů provedených radélkem spadá do přechodného období mezi obdobími mladohradištním a vrcholně středověkým., tedy do horizontu pozdně hradištní keramiky. V mnohem větší míře je zastoupena keramika typická pro období konce 13. a 14. století, což z hlediska písemných zpráv o době existence tvrze není příliš překvapivé a bylo možné takový stav předpokládat. Tvarově ani výzdobou se nevymyká keramice tohoto období na jiných lokalitách. Na základě studia keramických fragmentů z lokality Dobrotice-hrádek je tedy možné demonstrovat kontinuální vývoj keramiky od zhruba poloviny 13. století až do doby zániku tvrze pravděpodobně někdy v závěru 14. nebo na počátku 15. století. Další zajímavé poznatky by jistě přinesl případný další výzkum na lokalitě, který by mohl pomoci zpřesnit nastíněné vývojové schéma.

6.2 Kovové nálezy

Celkem bylo v rámci archeologických nálezů pocházejícího z prostoru zaniklého tvrziště vyhodnoceno a popsáno 42 kovových artefaktů a jejich zlomků zařazených do období středověku. Jedná se o artefakty zhotovené ve všech případech ze železa, předměty zhotovené z jiných kovů nebyly na lokalitě nalezeny. Z funkčního hlediska lze soubor rozdělit do několika skupin.

Graf 5: Kovové nálezy na tvrzišti Dobrotice.

Skupinu, která je nejhojněji zastoupená, představuje stavební kování zastoupené v počtu celkem 23 kusů. Dominantní skupinou v rámci stavebního kování jsou hřebíky s hlavou (tab. 3, obr. 5–9) v celkovém počtu 22 kusů, z toho 10 hřebíků je zachováno v podobě celých jedinců. Zbytek hřebíků je zachován ve formě zlomků, buď jako poloviny nebo třetiny původně celých artefaktů. Jedním kusem je zastoupen i hřeb, který je rovněž řazen mezi stavební kování, avšak liší se svou velikostí a tvarem (tabulka 3, obr. 11). Využití hřebíků a hřebů mohlo být víceúčelové (Frolík – Musil 2015, s. 12).

Na lokalitě byly nalezeny také fragment koňských podkov v počtu 3 kusů (tab. 3, obr. 3 a 4). Vzhledem k jejich ne příliš vysoké chronologické citlivosti odpovídá podobě podkov vrcholně středověkého období. S tím souvisí i nález další části jezdecké výbavy, a sice nálezy dvou kusů koňských ostruh. Jedna se zachovala celá (tab. 3, obr. 12), jedna jako zlomek o velikosti zhruba jedné třetiny oproti původnímu jedinci. Nalezená celá ostruha náleží dle analogií do typologicky mladší skupiny kolečkových ostruh odpovídající období 1. poloviny 14. století (Frolík – Musil 2015, s. 13).

Jedním kusem je zastoupen nálezn železného klíče (tab. 3, obr. 1), který se dochoval kompletně. Jedná se o klíč otočný s plným dřikem, kruhovým okem a složitě profilovanou bradou, který je charakteristický pro období 1. poloviny 14. století (Frolík – Musil 2015, s. 12).

Zajímavou skupinou nálezů jsou bezesporu nálezy militarií. Jejich počet není nijak vysoký, ovšem stav jejich dochování je velmi dobrý. V počtu celkem 6 kusů se dochovaly šipky, 5 jedinců celých, jeden v podobě fragmentu o zhruba třetině původní velikosti artefaktu. Jedná se o šipky s trnem (tab. 3, obr. 5, 6), ale jedním kusem je zastoupena i šipka s tulejkou (tab. 3, obr. 7). Do kategorie sečných zbraní spadají nálezy dvou tesáků, které již dříve publikoval Petr Žákovský ve své disertační práci (2014). Tesáky je možné charakterizovat jako sečné zbraně, které se nejpravděpodobněji postupně vyvíjely z běžných nožů od období laténského, nicméně podobu, se kterou tesáky dnes běžně spojujeme, získaly až během druhé poloviny 13. století. Největší oblibě se pak tesáky těšily od konce 13. až do počátku 15. století (Žákovský 2014, 99–100). V zásadě je možné konstatovat, že tesáky patřily mezi snadno dostupné chladné zbraně oblíbené zejména v prostoru střední Evropy (Žákovský – Schenk 2017, 27). Kompletně dochovaný nožovitý tesák (obr. 8) se vyznačuje štíhlá masivní čepel s poměrně ostrým hrotem. Původně měl tesák dřevěnou rukojeť a v řapu jsou stále dobře viditelné tři díry pro nýty. Součástí tesáku je také záštitný trn, který sloužil jako ochrana před zraněním ruky. Na základě rentgenového snímku je zřejmé, že na železné tělo tesáku bylo pokované ocelovým ostřím (Žákovský 2014, 181). Druhý exemplář tesáku (obr. 9) se také dochoval ve své celé podobě, nicméně je na rukojeti částečně poškozen a také je výrazněji zasažen korozi. Je masivnější než předchozí jedinec a má oproti němu také širší jednobřitou čepel. Rukojeť tesáku byla pravděpodobně také dřevěná, soudě dle pozůstatků dř po nýtech.

V rámci skupiny železného kování vozu byl nalezen jeden kus železného zákolníku (tab. 3, obr. 2), vyjímatelné součásti vozu, která zabraňovala sesunutí kola z osy vozu (Vermouzek 1983, 314). Z kategorie pracovních nástrojů byly nalezeny dva zlomky střední partie nožů. Jako nespecifikovatelné fragmenty

zastoupené v souboru počtem 2 kusů byly označeny zlomky železných předmět, které se nepodařilo blíže určit.

Relativně běžnou součástí nalézaného inventáře středověkých tvrzí bývají také nálezy zemědělského a řemeslnického nářadí, jak již bylo zmíněno v kapitole třetí, věnované hmotné kultuře středověkých tvrzí. Z tohoto pohledu je námi zkoumaná tvrz zajímavá, neboť na ní předměty z těchto dvou funkčních skupin nebyly nalezeny. Zemědělské zázemí a drobná řemeslnická činnosti však byla pro tato sídla drobných feudálů velmi důležitým zdrojem obživy, a proto je možné předpokládat, že zemědělské zázemí společně s řemeslnickou složkou bylo s největší pravděpodobností deponováno do jiného prostoru mimo námi sledovaný areál tvrziště.

6.3 Archeobotanický materiál

Při sondáži byly odebrány vzorky uhlíků pro antrakologickou analýzu v celkovém počtu 15 kusů, které prošly rozbořem pod vedením Emanuela Opravila ze Slezského Ústavu Československé akademie věd v Opavě. Zároveň bylo zajištěno 62 kusů vzorků dřeva, jež byly podrobeny dendrologickému průzkumu. Na základě této analýzy bylo zjištěno, že budova tvrze, u které se odhaduje, že měla podobu srubovité stavby, byla vystavěna z jedlového dřeva doplněného o dřevěné části z dubu a borovice, zatímco palisády byly postaveny ze dřeva dubového (Opravil 1964, 1). Jak ale uvádí Emanuel Opravil v korespondenci Janu Doleželovi, při výzkumu nebyl odebrán dostatečný počet uhlíků z vrstev, ve kterých se nacházely, a také došlo kvůli jejich přechovávání v neadekvátních podmínkách k jejich částečnému vyschnutí, a tak je velmi pravděpodobné, že je konečný výsledek značně zkreslený (Opravil 1964, 2). Při výzkumu bylo odebráno také 10 zuhelnatělých semínek, které Emanuel Opravil analyzoval jako semínka prosa, čímž vyvrátil původní hypotézu, že byly na lokalitě nalezeny vzácnější semínka lněná (Opravil 1964, 2).

6.4 Ostatní nálezy

Do skupiny ostatních nálezů jsou zařazeny nálezy blíže nespecifikovaných fragmentů zvířecích kostí a zubů v celkovém počtu 62 kusů. Na základě zběžného

ohledání se zdá, že se jedná o kosti a zuby běžných drobných domácích zvířat, které byly pravděpodobně součástí jídelníčku majitelů tvrze. Vymyká se jen nález koňské stoličky, která opět dokládá přítomnost koně na tvrzi. Na lokalitě byly také nalezeny dva lidské zuby bez bližšího nálezového kontextu. Z hlediska broušené industrie byly na lokalitě nalezeny celkem dva brousky a bylo sebráno také 5 kusů kamenů bez jakýchkoliv známek opracování, a proto nebyly zařazeny mezi artefakty.

Závěr

Bakalářská práce s názvem *Tvrziště v Dobroticích (okr. Kroměříž) v obraze archeologických nálezů* měla za cíl zdokumentovat, analyzovat a interpretovat archeologické nálezy z prostoru dnes již zaniklého tvrziště v Dobroticích. To zahrnuje výběrové zhodnocení všech kategorií nalezeného materiálu se zaměřením na jejich časové zařazení a interpretaci včetně jejich zasazení do života středověké tvrze. Archeologický materiál, ze kterého práce vychází, je uložen ve Vlastivědném muzeu v Olomouci a v Městském muzeu a galerii v Holešově.

Tvrz v Dobroticích je v písemných pramenech poprvé zmíněna k r. 1269 a patřila k menším tvrzím v majetku místního nižšího šlechtického rodu Vlčků. Často docházelo ke změnám ve vlastnictví, pravděpodobně právě v důsledku ztráty jejich postavení a neschopnosti tvrz spravovat. Poslední zmínky o existenci tvrze pochází z r. 1437, kdy už je místo bývalé tvrze popsáno jako zcela opuštěné, a je tedy zřejmé, že ke ztrátě jejího významu muselo dojít již o něco dříve, pravděpodobně někdy na přelomu 14. a 15. století. Písemné prameny nejsou ohledně doby zániku tvrze ani okolností nijak přesné. Potvrzuje se tedy, že písemné prameny, a to nejen v tomto raném období písemnictví, je třeba nahlížet kriticky a brát je s určitou rezervou, neboť mohou být zkreslené. Na základě archeologického výzkumu z r. 1963 a nálezů propálené vrstvy a většího množství zuhelnatělého dřeva se zdá, že hlavním důvodem zániku tvrze byl požár. Zda pak nedošlo k jejímu obnovení z ekonomických důvodů, z důvodu ztráty strategického postavení tvrze v regionu, ztráty společenského postavení majitelů nebo zánik tvrze souvisel se všeobecným pustnutím drobných šlechtických sídel na přelomu 14. a 15. století, zůstává prozatím otázkou. S největší pravděpodobností byl však vyloučen zánik lokality násilnou cestou, neboť v jejím prostoru nebyla ve významnější počtu nalezena žádná militaria ani žádné stopy po bojích.

Při pohledu na lokalitu zaniklého tvrziště jsou dodnes dobře patrné terénní pozůstatky prostoru bývalé tvrze a jejího opevnění. Bylo zjištěno, že stála na strategickém území, přes které vedly už od pravěku důležité obchodní stezky, a

zároveň i okolní reliéf krajiny skýtal dobře chráněný prostor, odkud se dalo dobře kontrolovat přilehlé okolí tvrze. Tvrz byla zbudována na kamenných základech a ústřední stavba měla podobu srubové stavby, která byla vystavěna z jedlového dřeva doplněného o dřevěné části z dubu a borovice. Naproti tomu palisády byly postaveny ze dřeva dubového, jak ukázaly výsledky archeobotanických analýz z roku 1964.

První část práce je převážně kompilační, neboť bylo nejprve třeba upozornit na základní východiska a získané teoretické poznatky následně aplikovat na konkrétní zjištěná data z dobrotické tvrze. Proto byla zařazena i kapitola věnovaná středověkým tvrzím, okolnostem jejich vzniku, držby, fungování a také podkapitola se srovnáním sídel nižší šlechty, což je případ i tvrze v Dobroticích, se sídly elit, kterými byly ve středověku hrady, u kterých se nálezový fond přirozeně liší. Důležitá pro další analýzu nálezového fondu z Dobrotic byla také část věnovaná hmotné kultuře středověkých tvrzí, která vytvořila pomyslný odrazový můstek pro zhodnocení archeologických nálezů z tvrze.

Následující část práce už nabývá více praktického charakteru a věnuje se už přímo historii dobrotické lokality před vznikem tvrze, historií tvrze od její první písemné zmínky až po její pravděpodobný zánik, jak jej uvádí písemné prameny. Opomenut není ani současný stav lokality, což dotváří ucelenou výpověď o historii jedné, především v období vrcholného středověku, významné, avšak dneska opuštěné části Dobrotic. Další důležité informace, tentokrát k dosavadní badatelské činnosti, poskytuje kapitola shrnující veškeré archeologické bádání na lokalitě. Již před archeologickým výzkumem, který proběhl r. 1963 pod vedením Muzea a městské galerii v Holešově, byly v prostoru zaniklé tvrze nalézány archeologické předměty budící zvědavost. Sondážní výzkum pomohl s ucelením do té doby jen kusých informací o lokalitě a poskytl bohatší nálezový soubor pro další zpracování a analýzu, které se věnuje i tato práce.

Nejvýraznější skupinou archeologických nálezů v prostoru zaniklé tvrze, které dohromady přesáhly počet víc než tisíc kusů, jsou bezpochyby keramické artefakty, až na jeden kus dochované v podobě fragmentů. Přestože je část předmětů dochovaná v horším stavu nebo je zařazena mezi atypické střepy, podařilo se tento keramický soubor použít pro nastínění nejen keramického vývoje, ale i vývoje na konkrétní lokalitě. Menší část keramického inventáře byla zařazena do keramiky období mladohradištního a byl zachycen i přechodný horizont keramiky pozdně hradištního období. V tomto směru by situace na lokalitě představovala určitou časovou odchylku od těchto období tak, jak jsou nejčastěji vymezovány, tedy mladohradištní zhruba od poloviny 10. století do konce 12. a pozdně hradištní období do let 1200–1250. Vzhledem k analogiím je ale možné říci, že si vývoj keramiky dlouho udržoval svou starší tradici, a proto se s mladohradištní keramikou na lokalitě setkáváme ještě ve druhé polovině 13. století. S přelomem 13. a 14. století se pak začíná postupně objevovat keramika typická pro toto a následující období, která se na lokalitě v hojném počtu objevuje až do jejího zániku.

Další výraznou skupinou nálezů byly nálezy kovů, zastoupené nejhojněji v podobě železných stavebních kování, ale v menší míře byly nalezeny i militaria a součásti jezdecké výbavy, které taktéž dokládají přítomnost vyšší společenské vrstvy v prostoru tvrze. Zajímavá je ovšem skutečnost, že v prostředí tvrziště nebyly nalezeny žádné zemědělské ani řemeslnické nástroje, což vzhledem ke skutečnosti, že tato sídla byla závislá na zemědělské i řemeslnické produkci, naznačuje, že se toto zemědělské a řemeslnické zázemí nacházelo někde v blízkosti tvrze, avšak mimo areál samotný.

V zásadě lze konstatovat, že v souladu s písemnými prameny archeologické nálezy potvrzují dataci dobrotické tvrze do 2. poloviny 13. a do 14. století a že hmotná kultura tvrze v Dobroticích koresponduje s běžnými nálezy prostředí středověkých tvrzí ve vlastnictví nižších šlechticů a majitelů půdy. Je zřejmé, že v ucelení pohledu na lokalitu zaniklé tvrze by pomohl případný další systematický výzkum v prostoru zaniklé tvrze. Výzkum z r. 1963 sice přinesl cenné poznatky k historii tvrze, nicméně vzhledem ke zvolené sondážní metodě

odkryvu, kdy byly sondy rozmístěny a provedeny spíše nahodile než dle propracovaného systému, jistě nedošlo k zachycení veškerého potenciálu, který lokalita skýtá.

Použité zdroje

Nálezové zprávy

Doležal, J. 1963: Dobrotice, zřícenina tvrziště, trať zvaná Hradisko. [Nálezová zpráva.] Holešov, Městské muzeum a galerie.

Opravil, E. 1964: Zpráva o určení materiálu z výzkumu Dobrotice-Hrádek. [Výsledek archeobotanické analýzy] Holešov, Městské muzeum a galerie.

Odborná literatura

Balcárková, A. 2013: Povelkomoravská a mladohradištní keramika datovaná mincemi z Kostic – Zadního hrúdu. *Archeologické rozhledy* 65. Praha, 786–824.

Čapek, L. – Čekalová, M. – Řiha, J. 2013: Středověká keramika z Českých Budějovic a možnosti jejího archeometrického studia s. *Archaeologica Historica* 38. Brno, 525–542.

Demek, J. – Mackovčín, P. 2014: *Zeměpisný lexikon ČR Hory a nížiny*. Brno.

Durdík, T. – Bolina, P. 2001: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*. Praha.

Durdík, T. 1999: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha.

Frolík, J. – Musil, J. 2015: *Katalog archeologických nálezů z hradu Košumberka*. 1. díl: *Kovové předměty*. Chrudim.

Gregerová, M. a kol. 2010 (Čopjaková, R. – Beránková, V. – Bibr, P. – Goš, V. – Hanuláková, D. – Hložek, M. – Holubová-Závodná, B. – Kristová, L. – Kuljovská, Z. – Macháček, J. – Mazuch, M. – Procházka, R. – Škoda, R. – Všianský, D.): *Petroarcheologie keramiky v historické minulosti Moravy a Slezska*. Brno.

Hejna, A. 1961: *České tvrze*. Praha.

Chotěbor, P. 1989: Nejstarší období výstavby českých tvrzí (do pol. 14. stol). *Archaeologia Historica* 14. Brno, 257–269.

Jandák, J. – Prax, A. – Pokorný, E. 2001: *Půdoznanství*. Brno.

- Kupka, V. a kol. 2002 (Čtverák, V. – Durdík, T. – Lutovský, M. – Stehlík, E.): Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Mackovčín, P. – Jatiová, M. 2002: Chráněná území ČR. II., Zlínsko. Brno.
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- Nekuda, V. – Unger, J. 1981: Hrádky a tvrže na Moravě. Brno.
- Nekuda, V. 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno.
- Plaček, M. 2007: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.
- Richter, M. – Krajíc, R. 2001: Sezimovo Ústí: archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988. Písek.
- Svoboda, L. – Úlovec, J. a kol. 1997 (Durdík, T. – Chotěbor, P. – Fišera, Z.): Encyklopedie českých tvrzí, I. díl: A–J. Praha.
- Unger, J. 1984: Základní horizonty keramiky 12. – 15. stol. na soutoku Jihlavy a Svatky, okr. Břeclav. Archeologické rozhledy 36. Brno, 288–295.
- Vermouzek, R. 1983: Středověký vůz. *Archaeologica Historica* 8. Brno, 311–325.
- Žákovský, P. – Schenk, Z. 2017: Středověké a raně novověké zbraně Přerovska. Zbraně a zbroj od kolapsu Velké Moravy do konce třicetileté války. Přerov.
- Žákovský, P. 2014: Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku. [Disertační práce.] Brno. – Masarykova univerzita, fakulta filozofická.
- Žemlička, J. 2007: Čechy v době knížecí. Praha.

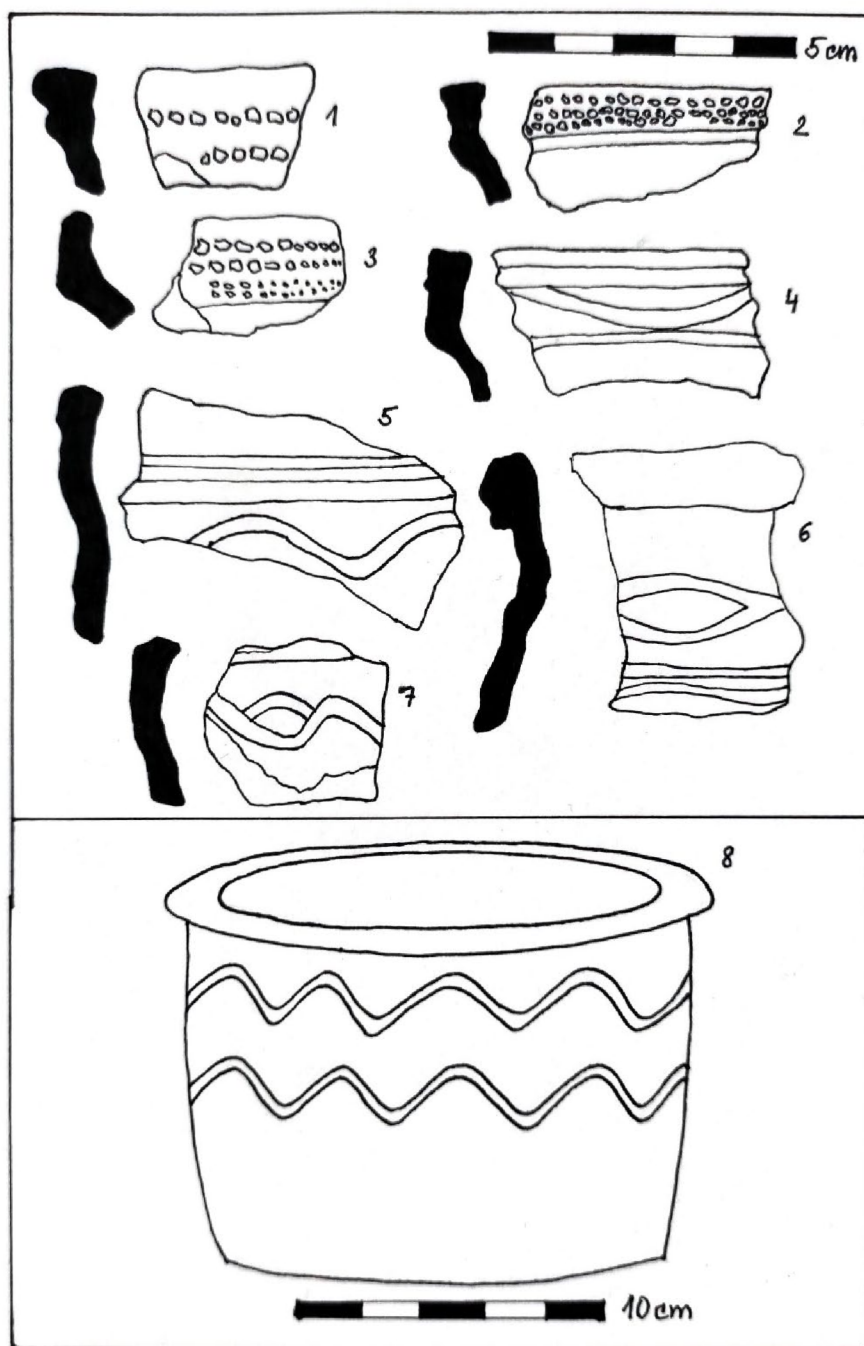
Internetové zdroje

Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2011, 2015 [online]. Český statistický úřad. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>

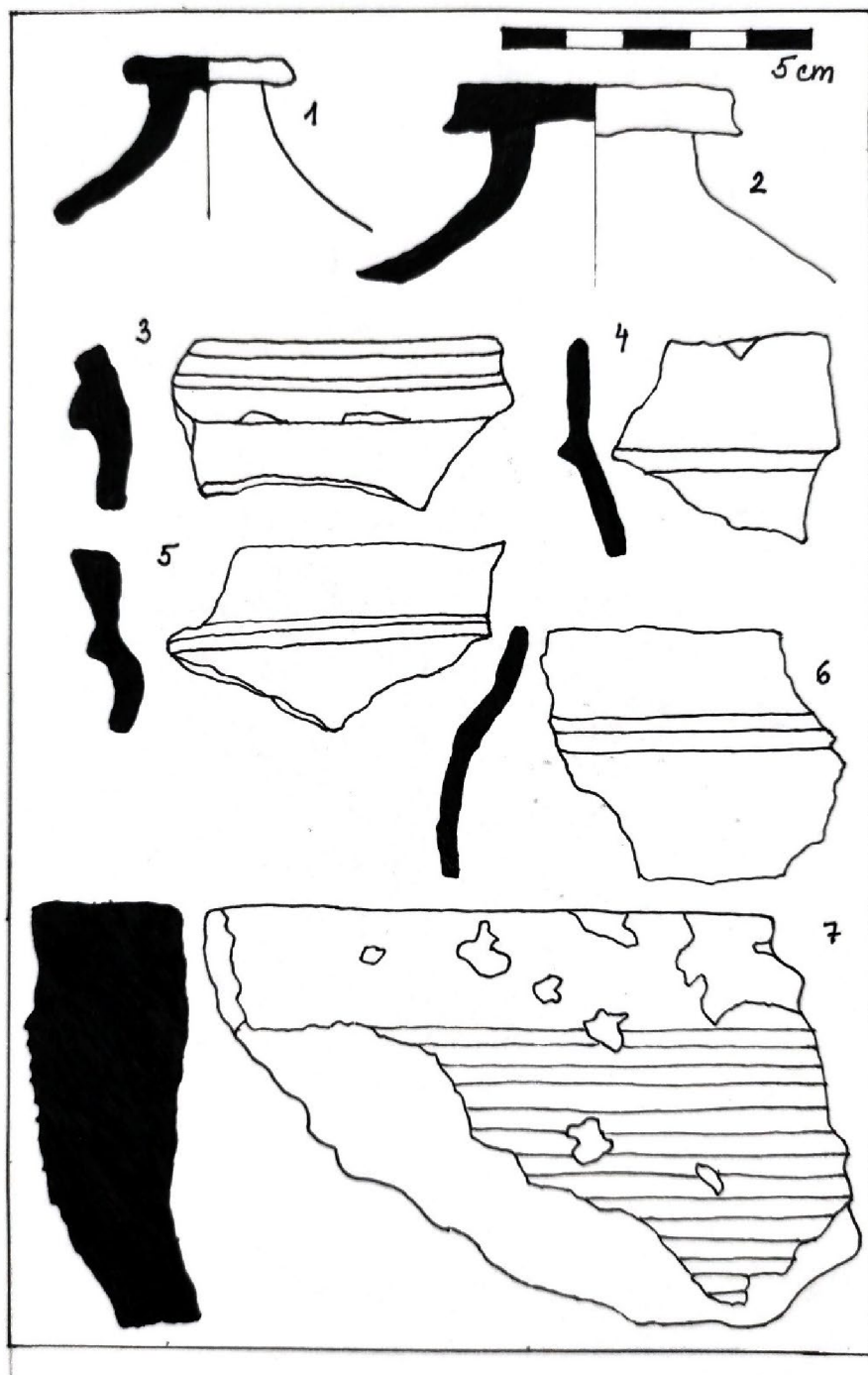
Světlík, K.: Dobrotice – možná podoba hrádku, 2010 [online]. Hrady.cz. [cit. 12.8.2022]. Dostupné z: <https://www.hrady.cz/tvrz-dobrotice-kromeriz/galerieo/13227#images-15>

Tvrziště Dobrotice, 2015 [online]. Národní památkový ústav. Památkový katalog. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/tvrziste-12902392>

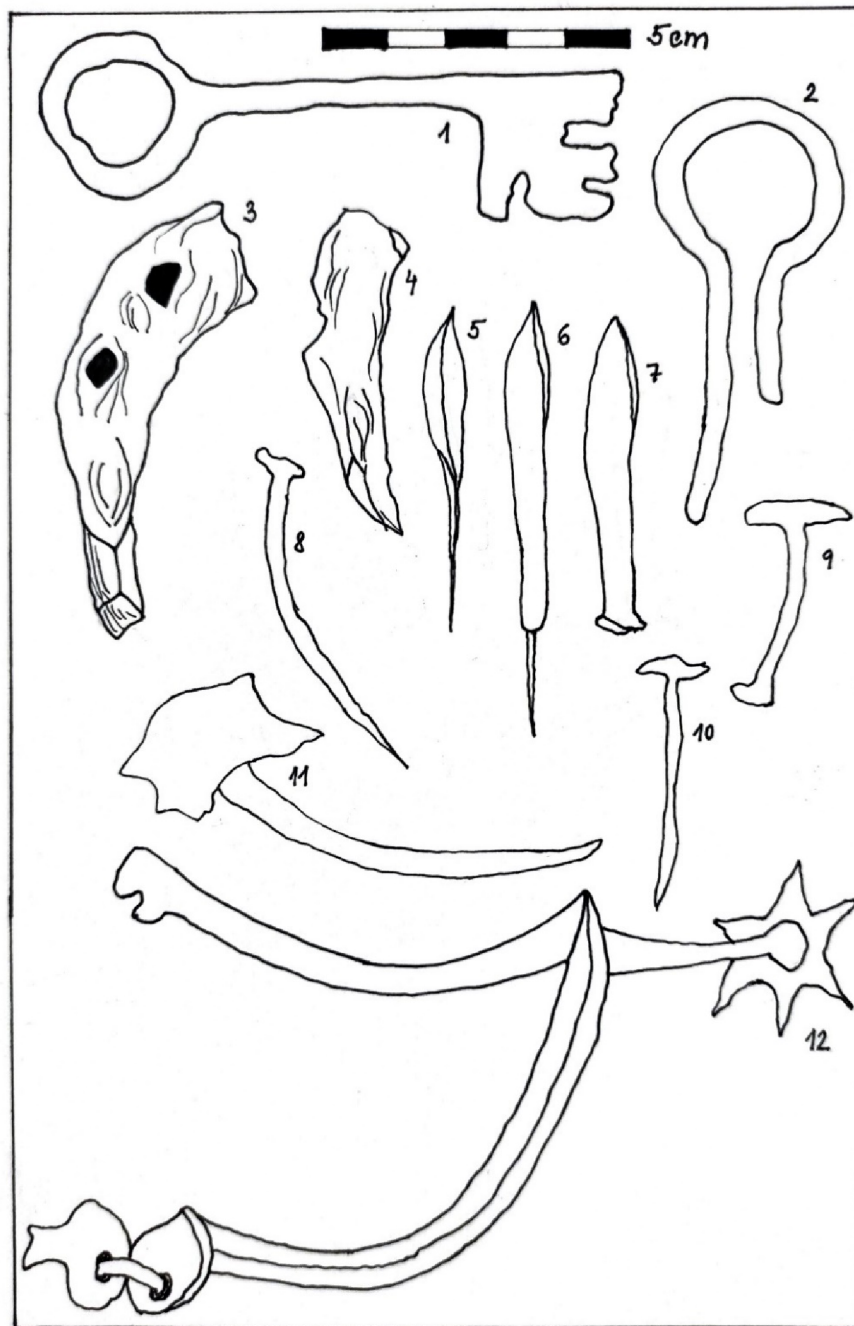
Přílohy

Tab. 1: Keramické nálezy mladohradištního a pozdně hradištního období z tvrziště Dobrotice.

Tab. 2: Keramické nálezy vrcholně středověkého období z tvrziště Dobrotice.

Tab. 3: Kovové nálezy z tvrziště Dobrotice.

Obr. 8: Tesák.

Obr. 9: Tesák.

Obr. 10: Fotografie zachycující pohled na terénní pozůstatky tvrziště ve směru od východu.

Obr. 11: Fotografie zachycující pohled na terénní pozůstatky tvrziště ve směru od západu.

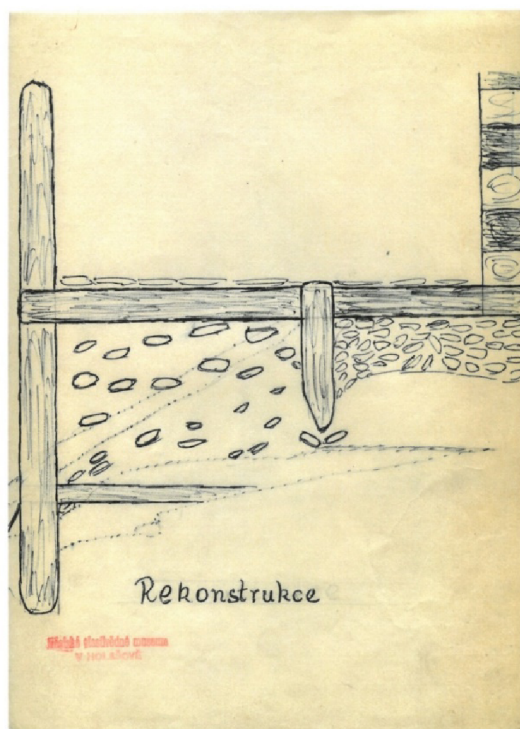
Obr. 12: Řez ze středu hradiska přes druhý příkop a val v délce 27 metrů, ve směru severojižním (fotografie Muzea a Městské galerie Holešov).

Obr 13: Zachycené zbytky podkladu (základu) ve střední části tvrziště (fotografie Muzea a Městské galerie Holešov).

Obr 14: Fotografie zachycující sondu 6–8, kde je patrné udusané podloží a nahoře viditelný zbytek zuhelnatělého jedlového trámu (fotografie Muzea a Městské galerie Holešov).

Obr. 15: Rekonstrukce opevnění tvrze na základě provedeného výzkumu (Doležel, 1963).